

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра теорії культури і філософії науки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан філософського факультету
Іван КАРПЕНКО

“ 19 ” 06. 2023 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЯ**

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти __ **перший (бакалаврський)**

галузь знань __ 03 Гуманітарні науки
(шифр і назва)

спеціальність __ 034 Культурологія
(шифр і назва)

освітньо-професійна програма __ Культурологія
(шифр і назва)

вид дисципліни __ за вибором
(обов'язкова / за вибором)

факультет __ філософський

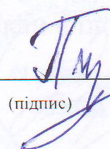
2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету
Протокол від « 16 » червня 2023 р. № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: доктор філософ. наук, доцент, професор кафедри теорії
культури і філософії науки Титар О. В.

Програму схвалено на засіданні кафедри теорії культури і філософії науки філософського
факультету
Протокол від « 14 » червня 2023 р. № 11

Завідувач кафедри теорії культури і філософії науки

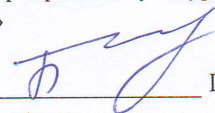

Дмитрій ПЕТРЕНКО

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Культурологія»
Гарант освітньо-професійної програми «Культурологія»

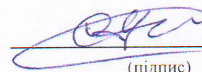
Ігор БІЛЕЦЬКИЙ

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету
Протокол від « 14 » червня 2023 р. № 10

Голова методичної комісії філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

(підпис)

(прізвище та ініціали)

2023 / 2024 навчальний рік

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Мистецтво Слобожанщини» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

Бакалавра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

галузь знань __ 03-Гуманітарні науки __

спеціальності _____ 034 - Культурологія _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є на прикладі регіональної культури Слобожанщини ознайомити студентів із проблемним полем культурології, показати у системному зв'язку такі його складові, як мистецтво, філософію, наукове знання, етнологію й історію; розкрити суть вітчизняної філософської й краєзнавчої думки у світовому контексті.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни розвиток культурологічної ерудиції, відновлення історичної пам'яті і вдосконалення

практичних навичок аналізу краєзнавчих проблем, формування сучасних гуманітарних уявлень про поліцентричність культур та шляхи становлення неповторних, унікальних етнокультур в контексті загальносвітового цивілізаційного процесу.

1.3. Кількість кредитів 4

1.4. Загальна кількість годин 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

За вибором

Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	-й
Семестр	
8-й	-й
Лекції	
20 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
20 год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
80 год.	год.

1.6. Заплановані результати навчання

– знання про культурний розвиток Слобідської України, особливості регіональної української культури;

- спроможність до культурологічного дослідження, опису та класифікації артефактів;
- спроможність до систематизації та класифікації знань з теорії та історії культури, написання культурологічних текстів;
- випускник продемонстрував здатність використовувати професійно-профільовані знання;
- здатність використовувати професійно-профільні знання й практичні навички для вирішення практичних завдань в галузі теорії та історії культури

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Культурне минуле Слобожанщини

Тема 1. Культурне минуле Слобожанщини (давні часи).

Культура збирання і полювання. Перші землеробські культури (IV тис. до н.е.) – ямкогребінцевої кераміки і дніпро-донецька. Суспільна стратифікація: виділення вождів (племена іранського етносу). Зміни у залізному віці (VI-III ст. до н. е.). Скіфи, їх державні утворення. Сарматизація (III ст. до н. е. – IV ст. н. е.). Гунське завоювання Центральної Європи. Болгари й авари. Хазарський каганат (VII – IX ст.). Слов'янське населення: поява, племенні союзи, роменська культура (VIII – X ст.). Кочовий союз печенігів (IX – X ст.). Половецький степ (1055). Стосунки між половцями і слов'янами: землеробська й кочова культури. Поняття культурної динаміки. Територія Слобідської України у складі Золотої Орди (1243). Міграційні процеси.

Тема 2. Інтерпретація загальноукраїнської традиції на Слобожанщині. Козацький і селянський тип українського національного характеру. Роль слобожанського регіону у розвитку освіти XVII – XVIII століть. Харківський колегіум.

Історичні, географічні та соціально-ментальні передумови формування особливостей культури Слобожанщини. Колонізація Дикого поля. Суспільно-політичний устрій. Слобідське козацтво і козацька автономія. Посполиті, цехові, міщани. Збереження «магдебурзького права» у містах. Козацтво як оборонець православної церкви. Релігійний чинник культурного життя - значення сакрального. Козацтво – модифікація європейської лицарської ідеї. Український національний характер. Поняття ментальності, етносу, народу, нації.

Загальна характеристика освіти на Україні XVII – XVIII ст. Братські школи, широка мережа народних шкіл, мандровані дяки. Роль для освіти візантійсько-слов'янського християнського обряду. Освіта на Правобережній, Лівобережній та Слобідській Україні: спільне та відмінне. Поширення наукових знань. Вплив Києво-Могилянської академії. Заснування Харківського колегіуму. Вдосконалення системи освіти. Високий авторитет освіти на Слобожанщині. **Тема 3. Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України. Основні риси символічної антропології Г. Сковороди.**

В. Лашевський, М. Козачинський – попередники Г. Сковороди. Історико-філософське осмислення спадщини філософа. Основна філософська спадщина Г. Сковороди. 60 – ті роки: тема самопізнання (трактати «Наркіс», «Асхань»). 70 – ті роки у філософській творчості – розробка вчення про дві натури («Бесіда, нареченная двоє» та ін.). Аналіз проблеми щастя («Діалог або розглагол про давній світ», «Розмова п'яти подорожних про істинне щастя», «Кільце», «Алфавіт, або Буквар світу»). Феномен віри для Г. Сковороди. Пантеїзм. Теорія спорідненої праці (спорідненість або природа – Божий закон у людині). Етичне вчення, три світи і людина як мікрокосм («Ікона Алквіадська», «Дружина Лотова», «Брань архистратига Михаїла із Сатаною», «Пря бісу з Варсавою», «Благородний Еродій»). Біблія – новий символічний світ. Горня країна. Міра у вихованні й пізнанні. Потреба внутрішньої освіти (серце). Бароківі і міфопоетичні риси філософії Г. Сковороди. Християнська символіка й алегорика. Герменевтичний підхід. Метафорика мандрювання.

Тема 4. Народна культура в епоху бароко на Слобожанщині. Сакральне будівництво й іконопис. Бароко в Європі, Україні і на Слобожанщині: спільність і відмінність парадигм

Збереження мови, фольклору, національних традицій у народній культурі. Залишки міфопоетичного світогляду і синтетична візантійська християнська традиція. Слобідькі українці як окремий історико-культурний тип. Народна і старшинська слобожанська традиція. Стильові особливості українського бароко на Слобожанщині. Дерев'яна сакральна архітектура XVII – XVIII ст.: лиманська й охтирська школа. Муроване будівництво. Становлення слобожанської школи іконопису. Жанрові особливості: героїзація, зближення релігійного й світського світосприйняття, «парусна». Відомі представники слобожанської школи іконопису і світського портрету (В. Дмитрієв, В. Свідерський, Д. Пічентов, В. Рудецький, І. Половцов). Харківська школа парсунного портрету Івана Саблукова (В. Неминуций, С. Маяцький, Л. Калиновський, А. Лук'янов). Глухівська музична школа і творчість А. Веделя.

Ідеал бароко. Семантика подвійності світу – зовнішня і внутрішня сфера. Два поверхи барокового дому – фізичний і метафізичний (філософія Лейбніця). Раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г.В. Лейбніц) та емпіризм (Д. Локк) в європейській філософській думці і переважання духовних елементів над світськими в українському й слобожанському бароко (духовні пісні, проповіді, храмове будівництво). Італійське бароко (Дж. Берніні, Г. Гваріні) і його модифікації у слов'янських країнах. Метафізична тривога й динамізм архітектоніки. Алегорика й емблематика (герб Захаржевського в «Багатому саді» І. Орновського й ілюстрації І. Щирського, твори К. Транквіліона-Ставровецького, Л. Барановича і Г. Сковороди). Метафора. Козацький і старшинський різновиди українського бароко, їх репрезентація у архітектурі. Культ сильної особистості – легітимація козацької лицарської традиції. Ідеологія гетьманства і козацької «вольниці». Моральне право влади. Барокова музика (П. Гендель, Й. Бах, Глюк, В. Моцарт, М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель).

Тема 5. Харківська школа романтиків.

Загальний стан української культури наприкінці XVIII століття: фольклоризація і провінціалізація. Романтизм як реакція на Просвітництво – увага до надлогічних, інтуїтивних способів пізнання. Руссоїзм, ідеї Гердера і «міщанський роман» – нова оцінка третьої верстви, звеличення народництва. Поет як пророк, учитель, провідник народів. Коло Ізмаїла Срезневського: від екзотики до пошуку «духу народу». Публікації збірок народних пісень і літературна діяльність народною мовою (збірки творів, літературні збірки «Український альманах» (1831), «Утренняя Звезда» (1833-34), «Украинский Сборник» (1838, 1841) тощо). Творчість Л. Боровиковського, А. Метлинського, М. Костомарова, О. Корсуна, М. Петренка, Я. Щоголіва. Нові жанри – балада, драма, історична поема, дослідження історії й фольклору («Історія Русів», Д. Бантиш-Каменський, Я. Маркович, М. Маркевич, М. Максимович, І. Срезневський). Формування української літературної мови (граматики, словники, суспільні дискусії, становлення нової української літератури – П. Гулак-Артемівський, Г. КвіткаОснов'яненко, Є. Гребінка). Основна проблематика і значення Харківської школи романтиків.

Тема 6. Філософія вітчизняного Просвітництва і харківська університетська школа.

Становлення науки.

Особливості Просвітництва на Слобожанщині. Ідеї розуму і природних прав людини. Природознавчі дослідження і енциклопедичність знань. Просвітительський класицизм. Поширення друкування і журналістика. Заснування Харківського університету (1805). Філотехнічне товариство і діяльність В.Н. Каразіна. Викладання філософії у Харківському університеті (Й.Б. Шад, Л.Г. Якоб). Праці Й.Б. Шада («Логіка», курс «Природного права»). Переосмислення філософії І. Канта, Й. Фіхте. Діяльність І. Рижського, Коритарі, Осиповського. Учні й наступники Й.Б. Шада (А. Дудрович, Н. Білоусов, Г. Хлопонін, П. Ковалевський, Гес–де–Кальве, Ст. Єсикорський та ін.). Дослідження історії мистецтва та естетики (Й. Кронеберг). Особливості опозиційності українського дворянства (масонські

організації, декабристський рух, ідеали просвітительства). Розвиток технічних, природничих наук і політекономії. Харків як центр наукового і освітнього життя України.

Тема 7. Розвиток культури Слобожанщини у складі Російської імперії (друга половина XIX – початок XX). Харківська художня школа і українська сюжети́ка у мистецтві.

Ліберальні зміни (скасування кріпацтва, реформи, індустріалізація, впровадження наукових відкриттів). «Валуєвський циркуляр» 1863 і його наслідки. Суперечливий характер реформи освіти. Приватна жіноча недільна школа Х.Д. Алчевської (1862). Харківське товариство розповсюдження в народі грамотності. Введення цензури і Емський наказ (1876). Переважання візуальних видів мистецтва (архітектура, образотворче мистецтво). Харківська школа малювання та живопису М. Раєвської-Іванової (А. Данилевський, П. Мартинович, К. Пинєєв, М. Уваров, К. Первухін, М. Пестриков). Художник-педагог Д.І. Безперчий та його учні Є.А. Агафонов, Г.І. Семирадський. Борисівська (С. Тесленко, В. Боровиковський, Д.І. Безперчий) та чугуєвська (Бунакови, Л. Персанов, І. Триказов, Є. Крайненко, молодий І. Репін) художні школи. Передвижники (І. Репін, П. Левченко, М. Досекін) та харківська школа пейзажу (І. Васильківський, М. Ткаченко, І. Похитонов, М. Беркос). Українська тематика в різних сферах мистецтва. Театральне життя. Розгалуження системи освіти.

Розділ 2. Сучасна культура Слобожанщини (XX – XXI ст.)

Тема 8. Українське культурне Відродження 20 – х років XX століття на Слобожанщині. Револьюційні події і громадянська війна (1917 – 1921): загальний огляд. Явище повстанського руху (анархізм, Н. Махно, опозиційні збройні сили). Встановлення радянської влади і характеристика політики «воєнного комунізму». Інтернаціоналізм. Причини й наслідки поразки селянського повстанського руху. Українізація як політика «коренізації» і утвердження більшовицької влади. «Національний комунізм»: спроба автономії. Поширення української освіти і розвиток науки. Українська Академія мистецтв (з грудня 1917) і Академія наук (з 1918). Кафедра української історії Харківського університету (Д.І. Багалій). Теорія боротьби 2-х культур – міської (російської й пролетарської) та сільської (української й селянської) та її вплив на літературу й мистецтво. Літературна дискусія 1925 – 1928 рр.: європейська та російська орієнтації. Позиція М. Хвильового. «Психологічна Європа» і ВАПЛІТЕ. Історіософська концепція розвитку культури М. Хвильового. Пролетарська епоха. Філософська дискусія к. 20-х – 30-х рр. між «механістами» та «діалектиками». П. Тичина, В. Сосюра, А. Головка, О. Вишня, О. Довженко в Харкові. Літорманізації, угруповання, течії. Всеукраїнський Пролеткульт (1922, Харків) і теорії «пролетарського мистецтва» (В. Блакитний, В. Коряк, М. Хвильовий). «Плуг» (1922) та «Гарт» (1923) (харків. осередок – В. Блакитний, М. Хвильовий, П. Тичина, М. Йогансен, І. Дніпровський, Ю. Смолич, О. Слісаренко, М. Бажан, Г. Шкурупій). «Молодняк» (1926-1932) – організація комсомольських письменників і ВУСПП. «Березіль» Л. Курбаса – «мистецтво як наука» – інтелектуальне конструювання. Конструктивізм, футуризм (В. Єрмілов, О. Хвостов-Хвостенко), абстракціонізм К. Малевича, Ф. Кричевський – синтез імпресіонізму й українського національного стилю. Український модерн (К. Жуков, Б.М. Корнієнко, Є. Сердюк, С.П. Тимошенко) і конструктивізм (ансамбль майдану Свободи). Кінематограф. Метод соцреалізму і більшовицький тоталітаризм.

Тема 9. Культура Слобідської України у добу тоталітаризму. Українські «шестидесятники» і криза «застою»

Політичні репресії 20 – 30 х років: причини та характер. Згорання українізації і боротьба з «українським буржуазним націоналізмом». Негативні й позитивні риси індустріалізації й урбанізації: зростання ролі міст (Харків, Суми) і боротьба з українським селянством. Досягнення фундаментальних, технічних і біологічних наук (розщеплення атома літію (1932), І. Курчатова, Л. Ландау в Українському фізико-технічному інституті, успіхи української математичної школи). Технократизація суспільного життя і переслідування наукової інтелігенції. Головліт, головмистецтво. Ідеї «виробничого мистецтва». В. Єрмілов – основоположник українського дизайну. Друга світова війна. Окупаційна влада на Україні: риси

фашистського тоталітарного режиму. Німецька колоніальна експансія. Визволення українських земель і політика лібералізації. Політичний плакат (О. Довгаль, О. ХвостовХвостенко, М. Деригус, В. Мироненко). Воєнно-патріотична тематика. Уніфікація мистецтва. Криза в українській культурі й офіційне міфотворення (П. Тичина, М. Бажан). «Щоденник» О. Довженка. Пожвавлення культурного життя під час відлиги: наука, освіта, нова генерація української інтелігенції. Реабілітація авангарду. Харківська школа театральньо-декораційного мистецтва Б. Косарева. Керівництво П. Шелеста і деяка лібералізація культурного життя.

Творчість Г. Тютюнника і Б. Чічібабіна. Дисидентський рух. П.Г. Григоренко. 1970-1980 - розвиток монументально-декоративного мистецтва. Вітраж. Школа П. Шигимаги. Виробнича тематика і промислова графіка. Сцієнтистський оптимізм.

Тема 10. Сучасний геополітичний стан Слобідської України: основні доміанти культурного життя.

Місце України у Європі і світі: зовнішня і внутрішня політика. Наука, освіта на Слобідській Україні: успіхи і труднощі. Пошук нових орієнтирів у мистецтві і літературі, поєднання традиції і новаторства. Новий екологічний підхід. Діалог культур і мультикультуризм. Загальнолюдські орієнтири і нова система цінностей. Права людини і формування громадянського суспільства.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Денна форма			
	Усього	у тому числі		
л		с	інд	
1	2	3	4	5
Розділ 1 Культурне минуле Слобожанщини				
Тема 1. Культурне минуле Слобожанщини (давні часи).	5	2	1	
Тема 2. Інтерпретація загальноукраїнської традиції на Слобожанщині. Козацький і селянський тип українського національного характеру. Роль слобожанського регіону у розвитку освіти XVII – XVIII століть. Харківський колегіум.	7	2	1	
Тема 3. Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України. Основні риси символічної антропології Г. Сковороди.	5	2	1	
Тема 4. Народна культура в епоху бароко на Слобожанщині. Сакральне будівництво й іконопис. Бароко в Європі, Україні і на Слобожанщині: спільність і відмінність парадигм.	7	2	1	
Тема 5. Харківська школа романтиків.	5	2	1	
Тема 6. Філософія вітчизняного Просвітництва і харківська університетська школа. Становлення науки.	7	2	1	
Тема 7. Розвиток культури Слобожанщини у складі Російської імперії (друга половина XIX – початок XX). Харківська художня школа і українська сюжєтика у мистецтві.	8	2	1	
Разом	44	14	7	
Розділ 2 Сучасна культура Слобожанщини (XX – XXI ст.)				

Тема 1. Українське культурне Відродження 20 – х років ХХ століття на Слобожанщині.	14	2	1	
Тема 2. Культура Слобідської України у добу тоталітаризму. Українські "шестидесятники" і криза "застою".	14	2	1	
Тема 3. Сучасний геополітичний стан Слобідської України: основні доміанти культурного життя.	18	2	1	
Індивідуальне завдання (Контрольна робота)				
Разом за розділом 2	46	6	3	
Усього годин	120	20	20	

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Освоєння території Слобідської України. Архаїчна культура	2
2	Особливості конвергенції української, російської та європейських культур на Слобожанщині. Поняття ментальність, національний характер, етнос і наці	2
3	Філософія, стиль мислення і життя Г. Сковороди	2
4	Особливості бароко другої половини XVII – XVIII століть на Слобожанщині. Християнська і народна символіка, фольклор	2
5	Просвітництво, класицизм, романтизм на Слобожанщині: відмінності й синтез світоглядних парадигм	2
6	Харківський університет – центр філософської і наукової думки Слобожанщини	2
7	Розвиток художньої творчості як доміанта слобожанської культури XIX – початку ХХ ст.	2
8	20-ті роки ХХ століття: розстріляний Ренесанс. Харківська мистецтвознавча школа	2
9	Слобідський регіон: наука, освіта, промисловість. Ступінь цивілізаційного розвитку	2
10	Основні підсумки і перспективи розвитку слобожанської культури ХХ ст.	2
		20

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання теми. Інтерпретація української традиції на Слобожанщині. Козацький і селянський тип українського національного характеру. Конспект	20
2	Опрацювання теми: Роль слобожанського регіону у розвитку освіти XVII – XVIII століть. Харківський колегіум. Конспект	20
3	Конспект теми: Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України.	20

4	Філософія вітчизняного просвітництва і Харківська університетська філософська школа. Становлення науки. Виконання завдань, конспект	10
5	Культура Слобідської України у добу тоталітаризму. Основні домінанти культурного життя сучасної Слобідської України. Контрольна робота	10
		80

Завдання і вправи.

- Звідки походить назва “Слобідська Україна”?
- На місті сучасного Чугуєва було виявлено і розкопано аж 4 поселення – бронзи (II-I тисячоліття до н.е.), скіфське городище (V-IV століття до н.е.), ранньослов’янське (II-VI століття н.е.), городище періоду Київської Русі (IX-XIII століття н.е.). З XII століття ці землі були спустошені татарами-монголами і стали частиною дикого поля, цю місцевість у своїх зведеннях татари називали чугою (чуга – чога – “суконний одяг”, “вузький каптан з короткими рукавами”, звідки походила назва воїнів, які носили легкий панцир, або коні яких були одягнуті у шкіряні лати (за В. Радловим, А. Яреценком)). У 1639 р. засновується Чугуєвська фортеця, що мала стратегічне захисне значення для Московської держави протягом довгого часу. І.Ю. Рєпін народився і провів свою молодість у Чугуєві. Які історичні і мистецькі події вибрали б Ви для характеристики цього міста.
- Відомий Верхньосалтівський некрополь (відкритий у 1946 р.), археологи досліджують салтівську культуру, давнє походження мають селища Старий Салтів та Верхній Салтів. Салтів – прикордонна сторожа половчан (“салт” – “легко озброєний вершник без поклажі” (за В. Радловим), Sk’ocz’e’konik – вершник (за О. Брюкнером)). Народна етимологія пов’язує Салтів з давньоруським “салтань” (турецько-арабське запозичення, що означає «володар, владика, цар»), від якого утворився присвійний прикметник «салтановъ» і спрощена форма «салтів». Спробуйте пояснити з культурологічної точки зору, яка версія є більш ймовірною і доказовою?
- Л. Ушкалов порівнює персонажів 10-ї пісні «Саду божественних пісень» Г. Сковороди «Всякому городу нрав и права» і переспів оди II, 16 Горація (“До Помпея Гросфа”). Яка роль, на Вашу думку, художнього перекладу античних авторів і античної спадщини у творчості Г. Сковороди? Які Вам відомі художні переклади Горація, що мали місце на Україні у XVIII-XIX століттях, і чому у П. Гулак-Артемовського Горацій стає “Гараськом”?
- В чому полягає теорія “сродної” праці Г.С. Сковороди? Проаналізуйте на прикладі “Всякому городу нрав и права”, як виконання “несродної” ролі породжує зло. Звідки походять барокові метафори “актор – роль – театр”, що мають позначати людську долю? 5. О.О. Потебня виділяє у слові мовлення зовнішню форму, зміст і внутрішню форму – “спосіб, яким висловлюється зміст”, мова не є пасивною формою думки, а виступає засобом її формування. Чим філософський погляд О.О. Потебні споріднений з ідеями В. Гумбольдта, а чим відрізняється від них?
- Міфологічне мислення, на думку О. Потебні, притаманне “людям усіх часів, що перебувають на певному ступені розвитку думки”, коли синкретично виступають суб’єктивне й об’єктивне, образ і предмет, внутрішнє і зовнішнє. Порівняйте цю думку О. Потебні з сучасними поглядами на міфологічне мислення (К. Леві-Строс, М. Еліаде тощо).
- К XVII столітті при колонізації Дикого поля першими з’являються монастирські осередки, а потім постійне населення (1624 р. – перша звітка про Святогорський монастир, 1652 р. – засновується монастир в Острогозьку, 1654 р. – ченцями Лебединського українського монастиря було засновано Охтирський Троїцький монастир). Поясніть в чому полягало культурне значення монастирів для розвитку Слобідської України.
- Від заснування Харків був пов’язаний із торгівельними і військовими шляхами руху. З початку це торгівельний шлях від Києва і Москви через Путивль на Дон до Торських соляних озер, Муравським і Ізюмським торгівельно-військовими шляхами кримських татар. В середині XIX

ст. зовнішня домінанта руху входить з півночі – будується шосе Москва – Харків, пов’язуючи одночасно між собою і ремісничі слободи. З другої половини XIX ст. основним стає залізничний рух, біля залізниці концентрується промисловість, робітничі селища (північно-західний і північно-східний напрями від центру). Яким чином транспортний рух впливав на культурну динаміку?

9. У Харківському університеті у передвоєнні часи (університет відновлений у 1933 р.) працювали такі видатні вчені, як астроном М.П. Барабашов, літературознавець О.І. Білецький, біохіміки І.М. Буланкін, А.В. Нагорний, мовознавець Л.А.Булаховський, фізики О.Ю. Ахієзер, А.К. Вальтер, Л.Д. Ландау, О.О.Слущкий, математик Д.М. Синцов та ін. Що Ви знаєте про наукову діяльність цих вчених? Чи виправдана була ліквідація університетів України у 1920 р. “як найбільш консервативних носіїв застарілих форм вищої освіти”? Яке культурне значення університетів у сучасному світі?
10. У XVI – XVIII ст. формується колористика українського одягу – світло-білий основний доповнюється яскравими барвами плахт, запасок, поясів, головних уборів... Дуже поширеними були сірий, брунатний, червоний, чорний, синій, для козацького одягу був малиновий колір. У XVI – XVIII ст. найбільш докладні описи одягу були залишені Е. Ласотом, Г. Бопланом, Павлом Алеппським, А.І. Гільденштефтом. Як Ви вважаєте, чи можна назвати модою панування тих чи інших тенденцій у народному одягу? Наведіть приклади впливу масової культури на народний побут Слобідської України у XX ст.
11. За даними Харківського обласного управління статистики обсяг зовнішнього торгівельного обороту (товарів, робіт, послуг) Харківської області за 1999 рік склав 1124,9 млн. дол., що на 15,4% менше, ніж у 1998 р. (експортні поставки зменшились на 13%, а імпорт зменшився на 16,3%). Які шляхи, на Вашу думку, можуть бути для посилення для культурного і економічного розвитку Слобідського регіону?
12. Що таке культурна інновація? Наведіть приклади інновацій стосовно Слобідської України.
13. Що Ви розумієте під терміном “інформаційне суспільство”? Які ознаки інформаційного суспільства ми можемо виділи, аналізуючи різні сфери (технічну, економічну, соціальну, політичну, мистецьку) життя великих міст - Харкова, Сум, менших населених пунктів?
14. Амвросій Метлинський відомий не тільки своїми поетичними творами, але і працями з філософії культури і літератури, в яких поєднував філософію Гегеля з романтизмом (завдання мистецтво – витворення ідеалу краси, людина стоїть на межі двох світів “матеріального та духовного”, слово – це єдність цих світів (звуку і думки), поезія виховує людство). Яким чином філософські думки А. Метлинського вплинули на його творчість?
15. Які риси об’єднують харківських романтиків і європейських?
16. Перший ректор Харківського університеті І.С. Рижський (1761-1811 рр.) писав: “успіхи слова завжди бувають в однаковій мірі пов’язані з успіхами народної освіти, і сумнівно, щоб Академії словесності існували де-небудь перш за Академію наук”. І.С. Рижський був прихильником “основательного любомудрія” (просвітницького раціоналізму). Проаналізуйте наведені цитати: як поєднувалося просвітництво і класицизм на Слобожанщині?
17. Дослідники вважають, що український мистецький авангард 20 початку 30-х років узагалі неможливо зрозуміти без п’єс М. Куліша та вистав Л. Курбаса. М. Куліш був президентом ВАПЛІТЕ. Чому, на Вашу думку, найістотнішою рисою Кулішевого таланту є трагедійність? Як можна охарактеризувати жанр трагіфарсу у різних видах мистецтва?
18. П. Тичина у мініатюрі “Іспит” змальовує пореволюційний час – “якісь цибаті чужоземці покурювали крізь пенсне”, цікавились, чи є у цій країні культура. “А навколо – злидні – як гудина, як гіч! А навколо земля столочена, руда... Тут ходив Скворода...”. Прокоментуйте цей контраст світоглядів і позицію поета. Що Ви розумієте під культурою, антикультурою, безкультурністю?
19. К. Ясперс (1883-1969) віднаходить смисл історії у єдності людства, що має зберегти і примножити сформовані століттями традиції, утворення загальнолюдських цінностей. Єдність

- людства забезпечить гуманізацію людини, віднайдення нею вищих цінностей. Яке значення утилітарні і духовні цінності мали на різних етапах розвитку культури Слобожанщини?
20. Коли і чому, на Вашу думку, виникли глобальні проблеми, які можуть бути критерії глобальності? У чому небезпека тоталітаризму?
21. Чи розрізняєте Ви поняття цивілізація і культура? Якщо так, то якою типології цивілізацій Ви притримуєтесь? Як можна класифікувати сучасну Слобожанщину? Аргументуйте свою думку, враховуючи висновок А. Тойнбі, що “причина генезису цивілізації не в окремому факторі, а в комбінації кількох”.

Творчі завданн

1. Топологія і архітектоніка української і слобожанської культури.
2. Особливості української ментальності.
3. Християнство як домінанта української ментальності.
4. Освіта як соціальний інститут: роль Києво-Могилянської академії і Харківського колегіуму.
5. Г. Сковорода і традиції Слобожанщини.
6. Алегорика. Емблематика. Символізм. До постановки проблеми несвідомого.
7. Аналіз проблеми щастя і питання смислу людського життя у Г. Сковороди.
8. Наступники і продовжувачі ідей Г. Сковороди.
9. Слобожанська ментальність.
10. Ідеї Просвітництва на Слобожанщині.
11. Харківський університет як центр філософської думки Слобідської України.
12. Харків як центр наукового і освітнього життя України.
13. Розвиток наукових товариств на Слобожанщині. наука як соціальний інститут.
14. Харківська лінгвістична школа і О. О. Потебня.
15. Традиційна, індустріальна та інформаційна культури на Слобожанщині.
16. Роль творчої і наукової інтелігенції у культурі Слобожанщини.
17. Українське Відродження 20-30 – х років на Слобожанщині: проблеми й труднощі.
18. Авангард і конструктивізм на Слобожанщині.
19. Ідея прогресу й кризи культури у розвитку Слобожанщини ХХ ст.
20. Глобальні проблеми й екологічний підхід: регіональний контекст.
21. Тоталітаризм і демократія: проблема прав людини.
22. Ціннісні орієнтації сучасного слобожанина.
23. Становлення громадянського суспільства на Слобожанщині.
24. Сучасний стан культури Слобожанщини і питання прогностики.
25. Взаємодія цивілізацій: співіснування різних світоглядних парадигм.

Індивідуальне завдання

Тематика контрольних робіт:

1. Типологія національного характеру і етнопсихологія.
2. Козацтво: особливості трансформації європейської лицарської ідеї.
3. Топологія і архітектоніка української і слобожанської культури.
4. Міф, філософія, наука. Сучасне міфотворення.
5. Особливості української ментальності.
6. Християнство як домінанта української ментальності.
7. Язичництво і народна культура: особливості функціонування у Новий час.
8. Філософські шукання доби реформації і бароко.
9. Освіта як соціальний інститут: роль Києво-Могилянської академії і Харківського колегіуму.
10. Структуралістські концепції соціуму.
11. Г. Сковорода і традиції Слобожанщини.

12. Проблема людини у Г. Сковороди.
13. Символ у філософії Г. Сковороди.
14. Алгорика. Емблематика. Символізм. До постановки проблеми несвідомого.
15. Аналіз проблеми щастя і питання смислу людського життя у Г. Сковороди.
16. Наступники і продовжувачі ідей Г. Сковороди.
17. Слобожанська ментальність.
18. Людина, етнос, нація, світ. Індивідуальне і універсальне.
19. Ідеї Просвітництва на Слобожанщині.
20. Діяльність В. Н. Каразіна.
21. Харківський університет як центр філософської думки Слобідської України.
22. Й. Б. Шад. Учні й наступники Й. Б. Шада.
23. Наука як різновид духовної діяльності. Розсудок – розум – інтелект.
24. Харків як центр наукового і освітнього життя України.
25. Українське дворянство й масонські організації на Слобожанщині.
26. Дослідження історії мистецтв та естетики у Харківському університеті.
27. Розвиток наукових товариств на Слобожанщині. наука як соціальний інститут.
28. Харківська лінгвістична школа і О. О. Потебня.
29. Психолінгвістична теорія в філософії О. Потебні.
30. Народ і мова у філософії О. Потебні.
31. Ідея національності і національна самосвідомість.
32. Становлення науки і процеси урбанізації.
33. Традиційна, індустріальна та інформаційна культури на Слобожанщині.
34. Явище тоталітаризму у ХХ ст.: причини й наслідки.
35. Роль творчої і наукової інтелігенції у культурі Слобожанщини.
36. Українське Відродження 1920 – 1930 – х років на Слобожанщині: проблеми й труднощі.
37. Авангард і конструктивізм на Слобожанщині.
38. Масова та елітарна культура: проблема різноманіття й уніфікації.
39. Ідея прогресу й кризи культури у розвитку Слобожанщини ХХ ст.
40. Сцієнтистський оптимізм і проблема технократизації суспільного життя.
41. НТР на Слобожанщині і філософські аспекти науки і техніки.
42. Глобальні проблеми й екологічний підхід: регіональний контекст.
43. Тоталітаризм і демократія: проблема прав людини.
44. Ціннісні орієнтації сучасного слобожанина.
45. Легітимність влади і дисидентський рух.
46. Становлення громадянського суспільства на Слобожанщині.
47. Коеволюція природи і людини – нова екологічна парадигма.
48. Політична культура суспільства й особистості: значення діалогу.
49. Сучасний стан культури Слобожанщини і питання прогностики.
50. Взаємодія цивілізацій: співіснування різних світоглядних парадигм.

6. Методи контролю

Поточний контроль (за результатами семінарських занять), підсумковий контроль (підсумкова тестова робота після I розділу), контрольна робота, підсумковий - письмовий залік (дворівнева система оцінювання)

Матеріали для підсумкового контролю

Тестова контрольна робота(1 контроль) 2 варіанти по 5 питань:

1 варіант

1. Звідки походить назва “Слобідська Україна”?

2. Л. Ушкалов порівнює персонажів 10-ї пісні «Саду божественних пісень» Г. Сковороди «Всякому городу нрав и права» і переспів оди II, 16 Горация («До Помпея Гросфа»). Яка роль, на Вашу думку, художнього перекладу античних авторів і античної спадщини у творчості Г. Сковороди? Які Вам відомі художні переклади Горация, що мали місце на Україні у XVIII-XIX століттях, і чому у П. Гулак-Артемовського Гораций стає «Гараськом»?
3. Які риси об'єднують харківських романтиків і європейських?
4. О.О. Потебня виділяє у слові мовлення зовнішню форму, зміст і внутрішню форму – «спосіб, яким висловлюється зміст», мова не є пасивною формою думки, а виступає засобом її формування. Чим філософський погляд О.О. Потебні споріднений з ідеями В. Гумбольдта, а чим відрізняється від них?
5. Від заснування Харків був пов'язаний із торгівельними і військовими шляхами руху. З початку це торгівельний шлях від Києва і Москви через Путивль на Дон до Торських соляних озер, Муравським і Ізюмським торгівельно-військовими шляхами кримських татар. В середині XIX ст. зовнішня домінанта руху входить з півночі – будується шосе Москва – Харків, пов'язуючи одночасно між собою і ремісничі слободи. З другої половини XIX ст. основним стає залізничний рух, біля залізниці концентрується промисловість, робітничі селища (північно-західний і північно-східний напрями від центру). Яким чином транспортний рух впливав на культурну динаміку?

2 варіант

6. Амвросій Метлинський відомий не тільки своїми поетичними творами, але і працями з філософії культури і літератури, в яких поєднував філософію Гегеля з романтизмом (завдання мистецтво – витворення ідеалу краси, людина стоїть на межі двох світів «матеріального та духовного», слово – це єдність цих світів (звуку і думки), поезія виховує людство). Яким чином філософські думки А. Метлинського вплинули на його творчість? 7. В чому полягає теорія «сродної» праці Г.С. Сковороди? Проаналізуйте на прикладі «Всякому городу нрав и права», як виконання «несродної» ролі породжує зло. Звідки походять барокові метафори «актор – роль – театр», що мають позначати людську долю?

8. Перший ректор Харківського університету І.С. Рижський (1761-1811 рр.) писав: «успіхи слова завжди бувають в однаковій мірі пов'язані з успіхами народної освіти, і сумнівно, щоб Академії словесності існували де-небудь перш за Академію наук». І.С. Рижський був прихильником «основательного любомудрія» (просвітницького раціоналізму). Проаналізуйте наведені цитати: як поєднувалося просвітництво і класицизм на Слобожанщині?

9. Дослідники вважають, що український мистецький авангард 20 початку 30-х років узагалі неможливо зрозуміти без п'єс М. Куліша та вистав Л. Курбаса. М. Куліш був президентом ВАПЛІТЕ. Чому, на Вашу думку, найістотнішою рисою Кулішевого таланту є трагедійність? Як можна охарактеризувати жанр трагіфарсу у різних видах мистецтва?

10. П. Тичина у мініатюрі «Іспит» змальовує пореволюційний час – «якісь цибаті чужоземці покурювали крізь пенсне», цікавились, чи є у цій країні культура. «А навколо – злидні – як гудина, як гіч! А навколо земля столочена, руда... Тут ходив Сковорода...». Прокоментуйте цей контраст світоглядів і позицію поета. Що Ви розумієте під культурою, антикультурою, безкультурністю?

Контрольні питання для письмового заліку.

1. Слобожанщина в архаїчний період.
2. Міфологічний світогляд й міфічна картина світу: іранські, тюркські і слов'янські елементи.
3. Хазари і половці: загальна характеристика кочівницької культури.
4. Система природа – архаїчне суспільство: етапи взаємодії. Нестабільність у культурі.
5. Монгольське завоювання й його наслідки на Слобожанщині.
6. Місце Слобідської України у світовому культурному універсумі.
7. Поняття етнос – народність – народ – нація.
8. Колонізація Дикого поля.
9. Козацька автономія і роль козацтва у становленні культури Слобожанщини.

10. Український національний характер: типологія.
11. Збереження і модифікація української традиції на Слобожанщині.
12. Слобожанський регіон у освітньому просторі XVII – XIX століть.
13. Християнство як чинник культурного життя Слобожанщини XVII – XVIII ст.
14. Харківський колегіум.
15. Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України.
16. Загальна характеристика філософської спадщини Г. Сковороди.
17. Концепція "сродної праці" Г. Сковороди.
18. Проблема людини у філософії Г. Сковороди.
19. Європейське й українське бароко.
20. Особливості бароко на Слобожанщині.
21. Народна культура і творчість Г. Сковороди.
22. Слобожанська архітектура й живопис XVII – XVIII ст.
23. Ідеали бароко і козацтво.
24. Національна традиція і національна самосвідомість.
25. Метафора барокового дому й саду.
26. Риси слобожанського міфопоетичного світогляду.
27. Просвітництво: європейський і слобожанський виміри.
28. Заснування Харківського університету.
29. Взаємодія Просвітництва й класицизму на Слобожанщині.
30. Викладання філософії у Харківському університеті.
31. Ідеї розуму і розвиток наук на Слобожанщині.
32. Харківська школа романтиків і європейський романтизм.
33. Романтизм, руссоїзм і увага до народної культури.
34. Коло І. Срезневського.
35. Основна проблематика і значення Харківської школи романтиків.
36. Розвиток культури Слобожанщини другої половини XIX – початку XX ст.: основні тенденції.
37. Історико - філологічне товариство та його діяльність.
38. Філософія мови і погляди на народ О. Потебні.
39. Взаємодія російської та української культури на Слобожанщині.
40. Архітектура й образотворче мистецтво мистецтво XIX – початку XX на Слобожанщині.
41. Харківська школа малювання та живопису М. Раєвської-Іванової та провінціальні художні школи. 42. Український модерн.
43. Українське культурне Відродження 1920-х років на Слобожанщині: загальна характеристика.
44. Українізація й спроба автономії в "національному комунізмі". М. Хвильовий.
45. Індустріалізація, урбанізація і теорія боротьби 2-х культур.
46. Літорманізації і літературна дискусія 1925-1928 рр. Позиція М. Хвильового.
47. Науковий розвиток на Слобожанщині.
48. Авангардизм, конструктивізм, футуризм на Слобожанщині.
49. "Розстріляне Відродження".
50. Творча і наукова інтелігенція в 20 – 80 роки XX ст. на Слобожанщині: основні постаті.
51. Друга світова війна на Харківщині.
52. Тоталітарні практики і тенденція уніфікації у мистецтві.
53. Загальна характеристика культури Слобожанщини 1950-1980-х років.
54. Українські "шістдесятники" на Слобожанщині.
55. Поняття культури і цивілізації. Західна і східна цивілізації у культурі Слобожанщини.
56. Особливості конвенгенції української, російської та європейських культур на Слобожанщині.
57. Екологія і глобалістика в сучасному житті Слобідської України.
58. Особливості ментальності і ціннісних орієнтацій сучасного слобожанина.

59. Соціальні утопії і правова політика держави: гуманізація і захист прав людини.
 60. Становлення громадянського суспільства на Слобожанщині. Ідея прогресу і перспективи розвитку культури Слобідської України.

7. Схема нарахування балів. Критерії оцінювання *Дворівнева* система оцінювання (Залік)

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Підсумковий семестровий контроль (дворівнева шкала оцінювання)
Розділ 1					Розділ 2			Контрольна робота		
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	40
2	2	2	2	2	12	12	2	2	2	

T1, T2...T10 – теми розділів

Для розділу 1 мінімальна кількість балів для зарахування 15 балів, для 2 розділу – 3 бали та ІЗ 12 балів

Умови допуску студента до підсумкового семестрового контролю (залік): участь у семінарських заняттях та опрацювання не менше $\frac{3}{4}$ тем курсу, 1 контроль (тести) та контрольна робота (ІЗ)

Критерії оцінювання:

– «відмінно» – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і буде відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– «добре» – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

– «задовільно» – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

– «незадовільно» – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	Дворівнева шкала оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	

1-49	не зараховано
------	---------------

Система оцінювання та критерії успішності з курсу «Мистецтво Слобожанщини»

№	Форми навчальної діяльності	Кількість балів	Термін
Розділ 1 Культурне минуле Слобожанщини			
1.	Відвідування лекцій	4	постійно
2.	Участь в семінарських заняттях та колоквиумах	10	постійно
3.	Конспекти лекцій та 3 першоджерел	10	до 10.03
4.	Тестова контрольна робота	10	до 20.03.
	Всього	34	
Розділ 2 Сучасна культура Слобожанщини (XX – XXI ст.)			
1.	Відвідування лекцій	1	постійно
2.	Участь в семінарських заняттях та колоквиумах	5	постійно
	Всього	6	
ІЗ			
	Контрольна дослідницька робота	20	до 15.04.
	<i>Підсумковий контроль – дворівнева система оцінювання (залік)</i>	40	20-30.04
	Всього	100	
Додаткові бали (бонуси):			
	Участь у конференціях, круглих столах, в університетському етапі предметних олімпіад	5	
	Виступ на конференції за наявності друкованої програми	5	
	Публікація тез доповіді або наукової статті	5	
	Участь у республіканському етапі предметних олімпіад	10	

9. Рекомендована література

1. Титар О. В. Комплекс навчально-методичних матеріалів з курсу “Культура Слобідської України” (навчальне видання для студентів філософського факультету). – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2004. – 32 с.
  2. Титар О. В. Культура Слобожанщини проблеми національно-культурної ідентичності: Монографія. – Х.: Райдер, 2006. – 240 с.
  3. Історія Слобідської України: Навч. посібник з народознавства та краєзнавства /за ред.В. І. Торкатюка, О. Л. Сидоренка. – Х,1998
  4. Історія Слобідської України: Бібліогр. покажчик. – Х.,1993.
  5. Українська та зарубіжна культура. Навч. посібн./ за ред. М. М. Заковича. – К.,2001.
- Підручники:**
1. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. – К.,1996.
  2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Х.,1993.
  3. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К.,1996.
  4. Грушевський М. Історія України – Русі: У 10 кн. – Львів-Відень – Київ,1988.
  5. Дорошенко Д. Нарис історії України. У 2т. – К. – Мюнхен,1992.
  6. Історія Слобідської України: Навч. посібник з народознавства та краєзнавства /за ред.В. І.

- Торкатюка, О. Л. Сидоренка. – Х,1998
7. Історія української культури/Під ред. І. Крип'якевича. – К.,1994, 2000.
  8. Історія української та зарубіжної культури. Навч. посібн. /Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін. – К.,2001.
  9. Історія філософії в Україні. В 3 т. – К.,1987.
  10. Культура і побут населення України: Навч. посібник з українознавства. – К.,1991.
  11. Огієнко І. Українська культура. – К.,1992.
  12. Слюсарський А. Г. Слобідська Україна. – Х.,1954.
  13. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій/під ред. А. К. Бичко. – К.,1992.
  14. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. Підручник/ Н. Я. Горбач, С. Д. Гелей, З. П. Росінська та ін. – Львів,1992.
  15. Українська та зарубіжна культура. Навч. посібн./ за ред. М. М. Заковича. – К.,2001.
  16. Чижевський Д. Нариси історії філософії на Україні. – К.,1993.

Науково-методична література:

1. Власовський І. Нарис історії Української православної церкви. В 4т. – Нью-Йорк – Київ,1990.
2. Енциклопедія українознавства. У 5-ти т. – Київ-Львів, 1993-1996.
3. Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVII – XVIII ст. – К.,1966.
4. Історія Слобідської України: Бібліогр. покажчик. – Х.,1993.
5. Історія православної церкви в Україні. – К.,1997.
6. Історія релігії в Україні: В 2 т. – К.,1997.
7. Історія української літератури. XX ст. У 2 кн. /За ред. В. Г. Дончика. – Кн. 1. – К.,1993.
8. Історія українського мистецтва. У 6 т. – К.,1966-1970.
9. Історія філософії України. – К.,1994.
10. Історія філософії України. Хрестоматія. – К.,1993.
11. Історія християнської церкви на Україні. – К.,1992.
12. Культурологія: Рек. библиогр. указ. – Х.,1998.
13. Огородник І. В., Русин М. Ю.Українська філософія в іменах/ Ред. М. Ф. Тарасенко. – К.,1997.
14. Олександр Опанасович Потебня. – К.,1962.
15. Розвиток народної освіти і педагогічної науки на Харківщині. – Х.,1992.
16. Розвиток філософської думки в Україні. – К.,1994.
17. Соціологічна думка України. Навч. посібник. – К,1996.
18. Українська душа. – К.,1992.
19. Українська культура: історія і сучасність. – Львів,1994.
20. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода і антична культура. – Х.,1997.
21. Фізер І. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні. – К.,1993.
22. Харьковский государственный университет. Историч. очерк. – Х,1980.
23. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль,1994.

Допоміжна

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К.,1992.
2. Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). В 2 т. – Х.,1993.
3. Богуцький Ю. Проблема онтології культури в контексті об'єктивації філософськоісторичних досліджень// Філософ. думка. – 1999 - № 3.
4. Колісник К. Е. Проведення політики українізації на Харківщині в 1923 – 1932 рр. Автореф.дис...канд.іст.наук. 07.00.01. – Х.,2001.
5. Красиков М. Філософія буття слобожанського селянина// Дух і Літера. – К.,1999. -№ 5-6.

6. Маслійчук В. Л. Козацька старшина Харківського слобідського полку 1654-1706 рр. – Х.,1999.
7. Ніженець А. М. Педагогічні ідеї Г. Сковороди. – К.,1972.
8. Новгородов В. Е. Золотой венец старого Харькова: Успенский собор – памятник архитектуры XVIII века. –Х.,1990.
9. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. – К., 1991.
10. Слобідська Україна: Короткий історико-краєзнавчий довідник. – К,1994.
11. Сумцов М. Слобожане: Історико – етнографічна розвідка. – Х.,1918.
12. Таранущенко С. Харківський Покровський собор. – Х.,1923.
13. Ярещенко А. Український фенікс. – Х.,1999.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Титар О. В. Комплекс навчально-методичних матеріалів з курсу «Культура Слобідської України» (навчальне видання для студентів філософського факультету). – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2004. – 32 с.
2. Титар О.В. Українські національні і культурні ідентичності у глобалізованому світі (на прикладі культури Слобожанщини) : монографія / О.В. Титар. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 349 с.
3. Титар О. В. Культура Слобожанщини проблеми національно-культурної ідентичності: Монографія. – Х. : Райдер, 2006. – 240 с
4. Титар О.В. Філософія у Харківському університеті та її роль у становленні української культури / О.В. Титар // Харківський університет і українська культура : монограф. / передм. В.С. Бакірова ; за ред. Ю.М. Безхутрого. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 272-293.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Розділ 1. Культурне минуле Слобожанщини

Тема 1. Культурне минуле Слобожанщини (давні часи).

Культура збирання і полювання. Перші землеробські культури (IV тис. до н.е.) – ямковогребінцевої кераміки і дніпро-донецька. Суспільна стратифікація: виділення вождів (племена іранського етносу). Зміни у залізному віці (VI-III ст. до н. е.). Скіфи, їх державні утворення. Сарматизація (III ст. до н. е. – IV ст. н. е.). Гунське завоювання Центральної Європи. Болгари й авари. Хазарський каганат (VII – IX ст.). Слов'янське населення: поява, племенні союзи, роменська культура (VIII – X ст.). Кочовий союз печенігів (IX – X ст.). Половецький степ (1055). Стосунки між половцями і слов'янами: землеробська й кочова культури. Поняття культурної динаміки. Територія Слобідської України у складі Золотої Орди (1243). Міграційні процеси.

Тема 2. Інтерпретація загальноукраїнської традиції на Слобожанщині. Козацький і селянський тип українського національного характеру. Роль слобожанського регіону у розвитку освіти XVII – XVIII століть. Харківський колегіум. Історичні, географічні та соціально-ментальні передумови формування особливостей культури Слобожанщини. Колонізація Дикого поля. Суспільно-політичний устрій. Слобідське козацтво і козацька автономія. Посполиті, цехові, міщани. Збереження "магдебурзького права" у містах. Козацтво як оборонець православної церкви. Релігійний чинник культурного життя - значення сакрального. Козацтво – модифікація європейської лицарської ідеї. Український національний характер. Поняття ментальності, етносу, народу, нації. Загальна характеристика освіти на Україні XVII – XVIII ст. Братські школи, широка мережа народних шкіл, мандровані дяки. Роль для освіти візантійсько-слов'янського християнського обряду. Освіта на Правобережній, Лівобережній та Слобідській Україні: спільне та відмінне. Поширення наукових знань. Вплив Києво-Могилянської академії. Заснування Харківського колегіуму. Вдосконалення системи освіти. Високий авторитет освіти на Слобожанщині.

Тема 3. Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України. Основні риси символічної антропології Г. Сковороди. В. Лашевський, М. Козачинський – попередники Г. Сковороди. Історико-філософське осмислення спадщини філософа. Основна філософська спадщина Г. Сковороди. 60 – ті роки: тема самопізнання (трактати "Наркіс", "Асхань"). 70 – ті роки у філософській творчості – розробка вчення про дві натури ("Бесіда, нареченная двоє" та ін.). Аналіз проблеми щастя ("Діалог або розглагол про давній світ", "Розмова п'яти подорожних про істинне щастя", "Кільце", "Алфавіт, або Буквар світу"). Феномен віри для Г. Сковороди. Пантеїзм. Теорія спорідненої праці (спорідненість або природа – Божий закон у людині). Етичне вчення, три світи і людина як мікрокосм ("Ікона Алквіадська", "Дружина Лотова", "Брань архистратига Михаїла із Сатаною", "Пря бісу з Варсавою", "Благородний Еродій"). Біблія – новий символічний світ. Горня країна. Міра у вихованні й пізнанні. Потреба внутрішньої освіти (серце). Бароківі і міфопоетичні риси філософії Г. Сковороди. Християнська символіка й алегорика. Герменевтичний підхід. Метафорика мандрювання.

Тема 4. Народна культура в епоху бароко на Слобожанщині. Сакральне будівництво й іконопис. Бароко в Європі, Україні і на Слобожанщині: спільність і відмінність парадигм. Збереження мови, фольклору, національних традицій у народній культурі. Залишки міфопоетичного світогляду і синтетична візантійська християнська традиція. Слобідькі українці як окремий історико-культурний тип. Народна і старшинська слобожанська традиція. Стельові особливості українського бароко на Слобожанщині. Дерев'яна сакральна архітектура XVII – XVIII ст.: лиманська й охтирська школа. Муроване будівництво. Становлення слобожанської школи іконопису. Жанрові особливості: героїзація, зближення релігійного й світського світосприйняття, "парсуна". Відомі представники слобожанської школи іконопису і

світського портрету (В. Дмитрієв, В. Свідерський, Д. Пічентов, В. Рудецький, І.Половцов). Харківська школа парсунного портрету Івана

Саблукова (В. Неминович, С. Маяцький, Л. Калиновський, А. Лук'янов). Глухівська музична школа і творчість А. Веделя. Ідеал бароко. Семантика подвійності світу – зовнішня і внутрішня сфера. Два поверхи барокового дому – фізичний і метафізичний (філософія Лейбніця). Раціоналізм (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. В. Лейбніц) та емпіризм (Д. Локк) в європейській філософській думці і переважання духовних елементів над світськими в українському й слобожанському бароко (духовні пісні, проповіді, храмове будівництво). Італійське бароко (Дж. Берніні, Г. Гваріні) і його модифікації у слов'янських країнах. Метафізична тривога й динамізм архітектури. Алегорика й емблематика (герб Захаржевського в "Багатому саді" І. Орновського й ілюстрації І.Щирського, твори К. Транквіліона-Ставровецького, Л. Барановича і Г. Сковороди). Метафора. Козацький і старшинський різновиди українського бароко, їх репрезентація у архітектурі. Культ сильної особистості – легітимація козацької лицарської традиції. Ідеологія гетьманства і козацької "вольниці". Моральне право влади. Барокова музика (П. Гендель, Й. С. Бах, Глюк, В. А. Моцарт, М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель).

Тема 5. Харківська школа романтиків. Загальний стан української культури наприкінці XVIII століття: фольклоризація і провінціалізація. Романтизм як реакція на Просвітництво – увага до надлогічних, інтуїтивних способів пізнання. Руссоїзм, ідеї Гердера і "міщанський роман" – нова оцінка третьої верстви, звеличення народництва. Поет як пророк, учитель, провідник народів. Коло Ізмаїла Срезневського: від екзотики до пошуку "духу народу". Публікації збірок народних пісень і літературна діяльність народною мовою (збірки творів, літературні збірки "Український альманах" (1831), "Утренняя Звезда" (1833-34), "Украинский Сборник"(1838, 1841) тощо). Творчість Л. Боровиковського, А. Метлинського, Мик. Костомарова, О. Корсуна, Мих. Петренка, Я. Щоголіва. Нові жанри – балада, драма, історична поема, дослідження історії й фольклору ("Історія Русів", Д. Бантиш-Каменський, Я. Маркович, Мик. Маркевич, М. Максимович, І. Срезневський). Формування української літературної мови (граматики, словники, суспільні дискусії, становлення нової української літератури – П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка). Основна проблематика і значення Харківської школи романтиків.

Тема 6. Філософія вітчизняного Просвітництва і харківська університетська школа. Становлення науки. Особливості Просвітництва на Слобожанщині. Ідеї розуму і природних прав людини. Природознавчі дослідження і енциклопедичність знань. Просвітительський класицизм. Поширення друкування і журналістика. Заснування Харківського університету (1805). Філотехнічне товариство і діяльність В. Н. Каразіна. Викладання філософії у Харківському університеті (Й. Б. Шад, Л. Г. Якоб). Праці Й. Б. Шада ("Логіка", курс "Природного права"). Переосмислення філософії І. Канта, Й. Фіхте. Діяльність І. Рижського, Коритарі, Осиповського. Учні й наступники Й. Б. Шада (А. І. Дудрович, Н. Г. Білоусов, Г. Хлопонін, П. Ковалевський, Гес-де-Кальве, Ст. Єсикорський та ін.). Дослідження історії мистецтва та естетики (Й. Х. Кронеберг). Особливості опозиційності українського дворянства (масонські організації, декабристський рух, ідеали просвітництва). Розвиток технічних, природничих наук і політекономії. Харків як центр наукового і освітнього життя України.

Тема 7. Розвиток культури Слобожанщини у складі Російської імперії (друга половина XIX – початок XX). Харківська художня школа і українська сюжетика у мистецтві.

Ліберальні зміни (скасування кріпацтва, реформи, індустріалізація, впровадження наукових відкриттів). "Валуєвський циркуляр" 1863 і його наслідки. Суперечливий характер реформи освіти. Приватна жіноча недільна школа Х. Д. Алчевської (1862). Харківське товариство розповсюдження в народі грамотності. Введення цензури і Емський указ (1876). Переважання візуальних видів мистецтва (архітектура, образотворче мистецтво). Харківська школа малювання та живопису М. Раєвської – Іванової (А. Данилевський, П. Мартинович, К. Пинєєв, М. Уваров, К. Первухін, М. Пестриков). Художник – педагог Д. І. Безперчий та його учні Є.А.Агафонов, Г. І. Семирадський. Борисівська (С. Тесленко, В.Боровиковський, Д. І.

Безперчий) та чугуєвська (Бунакови, Л. Персанов, І. Триказов, Є. Крайненко, молодий І. Репін) художні школи. Передвижники (І. Репін, П. Левченко, М. Досекін) та харківська школа пейзажу (І. Васильківський, М. Ткаченко, І. Похитонов, М. Беркос). Українська тематика в різних сферах мистецтва. Театральне життя . Розгалуження системи освіти.

Розділ 2. Сучасна культура Слобожанщини (XX – XXI ст.)

Тема 8. Українське культурне Відродження 20 – х років XX століття на Слобожанщині. Револуційні події і громадянська війна (1917 – 1921): загальний огляд. Явище повстанського руху (анархізм, Н. Махно, опозиційні збройні сили). Встановлення радянської влади і характеристика політики "воєнного комунізму". Інтернаціоналізм. Причини й наслідки поразки селянського повстанського руху. Українізація як політика "коренізації" і утвердження більшовицької влади. "Національний комунізм": спроба автономії. Поширення української освіти і розвиток науки. Українська Академія мистецтв(з грудня 1917) і Академія наук (з 1918). Кафедра української історії Харківського університету (Д. І. Багалій). Теорія боротьби 2-х культур – міської (російської й пролетарської) та сільської (української й селянської) та її вплив на літературу й мистецтво. Літературна дискусія 1925 – 1928 рр.: європейська та російська орієнтації. Позиція М. Хвильового. "Психологічна Європа" і ВАПЛІТЕ. Історіософська концепція розвитку культури М. Хвильового. Пролетарська епоха. Філософська дискусія к.20-х – 30-х рр. між "механістами" та "діалектиками". П. Тичина, В. Сосюра, А.Головко, О. Вишня, О.Довженко в Харкові. Літорганізації, угруповання, течії. Всеукраїнський Пролеткульт (1922, Харків) і теорії "пролетарського мистецтва" (В. Блакитний, В. Коряк, М. Хвильовий). "Плуг"(1922) та "Гарт"(1923) (харків. осередок – В. Блакитний, М.Хвильовий, П. Тичина, М. Йогансен, І. Дніпровський, Ю. Смолич, О. Слісаренко, М. Бажан, Г. Шкурупій). "Молодняк"(1926-1932) – організація комсомольських письменників і ВУСПП. "Березіль" Л. Курбаса – "мистецтво як наука" – інтелектуальне конструювання. Конструктивізм, футуризм (Б.Єрмілов, О.Хвостов-Хвостенко), абстракціонізм К. Малевича. Український модерн (К. М. Жуков, Б. М. Корнієнко, Є. М. Сердюк, С. П. Тимошенко) і конструктивізм (ансамбль майдану Свободи). Кінематограф.

Метод соцреалізму і більшовицький тоталітаризм.

Тема 9. Культура Слобідської України у добу тоталітаризму. Українські "шестидесятники" і криза "застою".

Політичні репресії 20 – 30 х років: причини та характер. Згорання українізації і боротьба з "українським буржуазним націоналізмом". Негативні й позитивні риси індустріалізації й урбанізації: зростання ролі міст (Харків, Суми) і боротьба з українським селянством. Досягнення фундаментальних, технічних і біологічних наук (розщеплення атома літію(1932), І. Курчатов, Л. Ландау в Українському фізико-технічному інституті, успіхи української математичної школи). Технократизація суспільного життя і переслідування наукової інтелігенції. Головліт, головмистецтво. Ідеї "виробничого мистецтва". В. Д. Єрмілов – основоположник українського дизайну. Друга світова війна . Окупаційна влада на Україні: риси фашистського тоталітарного режиму. Німецька колоніальна експансія. Визволення українських земель і політика лібералізації. Політичний плакат (О. Довгаль, О.ХвостовХвостенко, М.Деригус, В. Мироненко). Воєнно-патріотична тематика. Уніфікація мистецтва. Криза в українській культурі й офіційне міфотворення (П. Тичина, М. Бажан). "Щоденник" О.Довженка. Пожвавлення культурного життя під час відлиги: наука, освіта, нова генерація української інтелігенції. Реабілітація авангарду. Харківська школа театрално – декоративного мистецтва Б.Косарева. Керівництво П. Шелеста і деяка лібералізація культурного життя. Творчість Г.Тютюнника і Б. Чічібабіна. Дисидентський рух. П. Г. Григоренко. 1970-1980 - розвиток монументально-декоративного мистецтва. Вітраж. Школа П. Шигимаги. Виробнича тематика і промислова графіка. Сцієнтистський оптимізм.

Тема 10. Сучасний геополітичний стан Слобідської України: основні доміанти культурного життя. Місце України у Європі і світі: зовнішня і внутрішня політика. Наука, освіта на Слобідській Україні: успіхи і труднощі. Пошук нових орієнтирів у мистецтві і

літературі, поєднання традиції і новаторства. Новий екологічний підхід. Діалог культур і мультикультуризм. Загальнолюдські орієнтири і нова система цінностей. Права людини і формування громадянського суспільства.

МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Методичні вказівки

Методичні матеріали до семінарських занять.

Розділ № 1. Культурне минуле Слобожанщини

Заняття №1. /Тема 1. /Освоєння території Слобідської України. Архаїчна культура (1).

1. Архаїчна культура і міфологічний світогляд. Перші землеробські культури регіону.
2. Міграційні процеси на території Слобідської України. Хазарський каганат, Половецький степ і слов'янське населення: порівняльна характеристика. Роль культів, обрядів, релігій.
3. Монгольське завоювання . Нестабільність в культурі.

Основна література:

1. Баран В. Д., Козак Д. М. Походження слов'ян. – К., 1991.
2. Нечуй Левицький І. Світогляд українського народу. – К., 1992.
3. Плетнева С. А. На слов'яно-хазарском пограничье. – М., 1986. Половцы. М., 1990.
4. Булашев Г. Український народ в своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1992.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1993.

Заняття №2./ Тема 2. / Особливості конвергенції української, російської та європейських культур на Слобожанщині. Поняття ментальності, національний характер, етнос і нація(1)

1. Слобідська Україна у загальноєвропейському культурному універсумі (античність, християнізація, просвітницькі ідеї і сучасні культурні зв'язки).
2. Етнос – народність – народ - нація: різноманітність класифікацій. Українська ментальність і національний характер.
3. Проблеми і досягнення у взаємодії української і російської культур на Слобожанщині.

Основна література:

1. Голубенко П. Україна та Росія в контексті культурних відношень. – К., 1993.
2. Гузар І. Україна в орбіті європейської мислі: Від Григорія Сковороди до Тараса Шевченка. – Торонто – Львів, 1995.
4. Енциклопедія українознавства. У 5-ти т. – К. – Львів, 1993 – 1996.
5. Mediaevalia ucrainica: ментальність та історія ідей. – К., 1992.
6. Українська культура: історія і сучасність. – Львів, 1994
7. Залізняк Л. Походження українського народу. – К., 1996.

8. Дойч К. Народи, нації та комунікація. Коннор В. Коли сформувалася нація. Тонкін Е., Макдональд М., Чепмен М. Історія і етнічність//Націоналізм. Антологія. Упоряд. Проценко О., Лісовий В. – К., 2000. – С. 546-567, 529-538, 449-455.
9. Кіхно О. Доля української культури в європейському і світовому контексті//Генеза. —1995. - №1.

Заняття №3. /Тема 3./Філософія, стиль мислення і життя Г. Сковороди(1)

1. Життєвий і творчий шлях Г. Сковороди: вплив постаті філософа на культуру

Слобожанщини.

2. Основні ідеї філософської спадщини Г.С. Сковороди.
3. Своєрідність і барокові риси філософії Г. Сковороди.

Основна література:

1. Багалеї Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – К., 1992.
2. Іваньо І. В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди. – К., 1983.
3. Сковорода Григорій: дослідження, розвідки, матеріали: Збір. наук. праць//АН України, Ін-т філософії. Упоряд.: В. М. Нічик, Я. М. Стратій. – К., 1992.
4. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода і антична культура. – Харків, 1997.
5. Ушкалов Л. В., Марченко О. В. Нариси з філософії Григорія Сковороди. –Х., 1993.

Додаткова література:

1. Від Вишенського до Сковороди. – К., 1972.
2. Ніженець А. М. На зламі двох світів: Розвідка про Г. С. Сковороду і Харківський колегіум. – Х., 1970.
3. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. – Варшава, 1932.

Заняття №4. /Тема 4./Особливості бароко другої половини XVII – XVIII століть на Слобожанщині. Християнська і народна символіка, фольклор(1)

1. Європейське бароко і бароко в слов'янських країнах.
2. Вплив народної символіки на бароко: поєднання реформованого християнства з трансформованим язичництвом.
3. Бароко на Слобідській Україні і в Гетьманщині.
4. Раціоналізм і емпіризм як основа європейської науки. Бароко як світогляд і ідеологія.

Основна література:

1. Довга Л. До питання про барокову ментальність українців//Mediaevalia ucrainica: ментальність та історія ідеї. – К., 1992. 3. Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.
2. Таранушенко С. Мистецтво Слобожанщини XVII – XVIII. –Х., 1928.;
3. Пам'ятники архітектури Слобожанщини XVII – XVIII ст.// Питання історії архітектури та будівельної техніки України. – К., 1959.
4. Українське бароко та європейський контекст/О. К. Федорук та ін. – К., 1991.
5. Українське літературне бароко. – К., 1987.
6. Ушкалов Л. В. Світ українського бароко. – Х., 1994.
7. Чижевський Д. Бароко//Чижевський Д. Історія української літератури. – Тернопіль, 1994.
8. Драган М. Українські дерев'яні церкви. Генеза і розвій форм. – Львів, 1937.

Заняття №5. /Тема 5-6./ Просвітництво, класицизм, романтизм на Слобожанщині: відмінності й синтез світоглядних парадигм(1)

1. Класицизм і Просвітництво: репрезентації світових тенденцій розвитку культури на Слобожанщині.
2. Діяльність В. Н. Каразіна й заснування Харківського університету. Філософія Просвітництва.
3. Своєрідність Харківського романтизму.

4. Просвітницькі, класицистичні, романтичні традиції у слобожанському мистецтві. *Основна література:*

1. Багалеї Д. І. Сочинення, письма и бумаги В. Н. Каразіна, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалием. - Х., 1910.
2. Горський В. Філософія Просвітництва і романтизму в Україні кінця XVIII – першої чверті XIX//Горський В. Історія української філософії. – К., 1996. - С. 105 – 129.
3. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
4. Охрименко П. "Попівська академія": Білі плями історії/Культпросвіт. гурток О.Палиціна (кінець XVII – початок XIX ст.)//Панорама. – 1991. – №26.
5. Срезневський В. І. Климовський – Климов "Козак – стихотворец и два его сочинения". – Х., 1905.
6. Сумцов Н. Ф. Просветительская деятельность А. А. Палиціна//Сб. Харьк. ист. – филол. общества. – 1905. – Т.16. – С.164-181.
7. Чижевський Д. Класицизм//Історія української літератури. – Тернопіль, 1994. – С.308-353.

Заняття №6. /Тема 5,6,7,9./ Харківський університет – центр філософської і наукової думки Слобожанщини(1)

1. Харківська школа романтики.
2. Харківська університетська філософська школа.
3. Становлення науки. Університет – центр наукових товариств (медичного, природодослідників, фізико-хімічного, історико-філологічного, математичного, юридичного) і наукової думки.

4. Харківська лінгвістична школа О. Потебні.

Основна література:

1. Багалеї Д. І. Опыт истории Харьковского университета: В 2-х т. – Х. 1893-1901.
2. Горський В. С. Історія української філософії. – К., 1996. – С. 117-122.
3. Потебня О. Естетика і поетика слова. – К., 1985.
4. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – С. 86-97
5. Історія української літератури. – Тернопіль, 1994. – С.355-386.
6. Нахлік Є. К. Українська романтична проза 20-60 – х років XIX ст. – К., 1986.
7. Павлова О. Г. До питання вивчення історії мистецтв у Харківському університеті (З початку до середини XIX ст.)//Вісник ХНУ. Історія. - №396. – 1997.

Заняття №7. /Тема 7./Розвиток художньої творчості як домінанта слобожанської культури XIX – початку XX ст(1).

1. Переорієнтація мистецтва на візуальну сферу: причини і наслідки.
2. Художня школа М. Д. Раєвської – Іванової. Творчість С. І. Васильківського, М.С. Ткаченка та ін./за вибором студента/. Борисівська і чугуєвська школи. Передвижники.
3. Російсько – візантійський офіційний стиль й поява українського модерну.

Основна література:

1. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період. – К., 1993.
2. Ігнаткін І. О. О. М. Бекетов. – К., 1949.
3. Історія української культури/Під заг. ред. д-ра І. Крип'якевича. – К., 1994.
4. Павловський В. Василь Григорович Кричевський. Життя і творчість. – Нью-Йорк, 1974.
5. Рєдин Е. К. Харьков как центр художественного образования юга России. – Х., 1894.
6. Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX століть. – К., 2000.

Додаткова література:

1. Ернст Ф. Українське малярство XVII – XX століть. – К., 1929.
2. Степовик Д. В. Українське мистецтво першої половини XIX століття. – К., 1982.
3. Українська культура. Зб. лекцій./за ред. проф. Антоновича. – Подєбради, 1940/і перевид./.

Розділ № 2. Сучасна культура Слобожанщини (XX – XXI ст.)

Заняття № 8. /Тема 8./ 20-ті роки XX століття: розстріляний Ренесанс. Харківська мистецтвознавча школа (1).

1. Харків – центр культурного життя України 20-30-х років .
2. "Національний комунізм" і літературна дискусія 1925 – 1928 рр.: зв'язок літератури й ідеології. Літорганізації.
3. Театральне і художнє життя (авангардистські течії) (В. Єрмилов, А. Петрицький, Л. Курбас).
4. Вивчення української історії й мистецтва. Харківська мистецтвознавча школа. Основна література:
  1. Жулинський М. Із забуття в безсмертя. – К,1990; Микола Хвильовий. – К.,1991.
  2. Курбас Л. Березіль. – К.,1988.
  3. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. – К.,1959.
  4. Павло Тичина, Василь Еллан-Блакитний, Майк Йогансен, Микола Хвильовий, Аркадій Любченко, Микола Куліш та ін.//Історія української літератури. У 2 кн. – Кн.1.: 1910-1920-ті роки/За заг. ред. В. Г. Дончика. – К., 1993.
  5. Сосюра В. Третя рота. – К.,1988.
  6. Хвильовий М. Твори: У 2 т. – К.,1990.
  7. Шерех Ю. Лесь Курбас і Харків//Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. 3 т. – Т.3. – Х.,1998. – С.136-149.
- Додаткова література:
  1. Верстюк В. Ф. Махновщина: селянський повстанський рух на Україні (1918-1921). – К.,1992.
  2. Даниленко В. М., Касьянов Г. В., Кульчицький С. В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки. – К.,1992.
  3. Лейтес А., Яшек М. Десять років української літератури. – Харків,1928.
  4. Семененко О. Харків, Харків... - Харків-Нью-Йорк, 1992.

Заняття № 9. /Тема 9./ Слобідський регіон: наука, освіта, промисловість. Ступінь цивілізаційного розвитку(1).

1. Сучасне суспільство та його структура. Місце науки і освіти. Технократизація.
2. Поняття “культура” і “цивілізація”: загальна характеристика ступеня цивілізаційного розвитку Слобідської України в XX ст.
3. Соціальна утопія і антиутопія (загальна характеристика тоталітарних практик). Період “відлиги” (60-ті роки XX ст. і дисидентський рух). Права людини.
4. Мистецьке і наукове життя 40-90-х років. Виробнича тематика. Сучасний розвиток національних культур.
- Основна література:
  1. Андрущенко В.І., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. – К., 1996.
  2. Красиков М. Філософія буття слобожанського селянина//Дух і Літера. – К., 1999. - №№ 56. – С. 428-442.
  3. Тарапов И.Е. Интеллектуальный труд, наука и образование. Кризис в Украине. – Харьков, 1994.
  4. Шейко В.М. Культура. Цивілізація. Глобалізація. / Т. 1, 2. – Харків, 2001.

Заняття №10. /Тема 10./ Основні підсумки і перспективи розвитку слобожанської культури XX ст.(1)

1. Слобожанська культура як частина української культури: сучасні проблеми формування громадянського суспільства в Україні.
2. Науковий розвиток: Підсумки і перспективи. Сцієнтизм і антисцієнтизм.
3. Загальні перспективи світової культури. Діалог культур і цивілізацій. Мультикультуризм . Культурополітика і глобалізація.

Основна література:

1. Дацюк С., Грановський В. Україна: євразійство і атлантизм // День. - 2 вересн. - 1999.
2. Кублицький Д. Чи є Україна “неперспективною” для Євросоюзу // День. - 20 липн. - 2000.
3. Цехмістро І.З. Україна: від гео- до культурополітики // Вісник ХНУ. – Харків, 2001, - № 499.

Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання теми. Інтерпретація української традиції на Слобожанщині. Козацький і селянський тип українського національного характеру. Конспект	12
2	Опрацювання теми: Роль слобожанського регіону у розвитку освіти XVII – XVIII століть. Харківський колегіум. Конспект	12
3	Конспект теми: Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України.	12
4	Філософія вітчизняного просвітництва і Харківська університетська філософська школа. Становлення науки. Виконання завдань, конспект	12
5	Культура Слобідської України у добу тоталітаризму. Основні доміанти культурного життя сучасної Слобідської України. Контрольна робота	12
		60

Заняття №1./ Тема 1. / Особливості конвергенції української, російської та європейських культур на Слобожанщині. Поняття ментальність, національний характер, етнос і нація.

1. Слобідська Україна у загальноєвропейському культурному універсумі (античність, християнізація, просвітницькі ідеї і сучасні культурні зв'язки).
2. Етнос – народність – народ - нація: різноманітність класифікацій. Українська ментальність і національний характер.
3. Проблеми і досягнення у взаємодії української і російської культур на Слобожанщині.

Заняття №2. /Тема 2./Особливості бароко другої половини XVII – XVIII століть на Слобожанщині. Християнська і народна символіка, фольклор.

1. Європейське бароко і бароко в слов'янських країнах.
2. Вплив народної символіки на бароко: поєднання реформованого християнства з трансформованим язичництвом.
3. Бароко на Слобідській Україні і в Гетьманщині.
4. Раціоналізм і емпіризм як основа європейської науки. Бароко як світогляд і ідеологія.

Заняття №3. /Тема 3./Філософія, стиль мислення і життя Г. Сковороди.

1. Життєвий і творчий шлях Г. Сковороди: вплив постаті філософа на культуру Слобожанщини.
2. Основні ідеї філософської спадщини Г.С. Сковороди.
3. Своєрідність і барокові риси філософії Г. Сковороди.

Заняття №4. /Тема 4/ Харківський університет – центр філософської і наукової думки Слобожанщини.

1. Харківська школа романтики.
2. Харківська університетська філософська школа.

3. Становлення науки. Університет – центр наукових товариств (медичного, природодослідників, фізико-хімічного, історико-філологічного, математичного, юридичного) і наукової думки.
4. Харківська лінгвістична школа О. Потебні.

Заняття № 5. /Тема 5./ Слобідський регіон: наука, освіта, промисловість. Ступінь цивілізаційного розвитку.

1. Сучасне суспільство та його структура. Місце науки і освіти. Технократизація.
2. Поняття “культура” і “цивілізація”: загальна характеристика ступеня цивілізаційного розвитку Слобідської України в ХХ ст.
3. Соціальна утопія і антиутопія (загальна характеристика тоталітарних практик). Період “відлиги” (60-ті роки ХХ ст. і дисидентський рух). Права людини.
4. Мистецьке і наукове життя 40-90-х років. Виробнича тематика. Сучасний розвиток національних культур.

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів, виконання індивідуальних завдань

Для підготовки студента в рамках самостійної роботи необхідне більш поглиблене вивчення літератури, включаючи додаткову. Можна скористатися при проведенні самостійної роботи наведеним списком літератури, можна вдатися до самостійного пошуку інформаційних джерел. Особлива увага повинна бути приділена репрезентації джерел, з якими працював студент. Переглядаючи літературу, слід виділити основні джерела з подібної тематики. Слід спочатку зупинитись на першоджерелах та монографіях, бажано останніх років видання. Потім слід звернутись до журнальних статей, словників, енциклопедій, Інтернет матеріалів. Необхідною умовою ефективною самостійної роботи студента є стислий конспект у вигляді дослівних тематичних виписок та фіксування принагідних ідей студента. Для подальшого цитування слід помічати джерело та сторінку. При написанні есе, рефератів, контрольних дослідницьких робіт потрібно, наводячи різні точки зору, концепції з того чи іншого приводу, вміти продемонструвати свою позицію. В самостійній роботі студента також дуже цінується самостійність підбору матеріалу та самостійність суджень. Позиція повинна науково формулюватися та обґрунтовуватися. Одночасно викладення матеріалу повинно бути творчим, не переобтяженим цитуванням. Самостійна робота студента відображає його постійні навчальні зусилля, придбані наукові навички, рівень освіти, ерудиції.

Завдання і вправи.

1. Звідки походить назва “Слобідська Україна”?
2. На місті сучасного Чугуєва було виявлено і розкопано аж 4 поселення – бронзи (II-I тисячоліття до н.е.), скіфське городище (V-IV століття до н.е.), ранньослов'янське (II-VI століття н.е.), городище періоду Київської Русі (IX-XIII століття н.е.). З XII століття ці землі були спустошені татарами-монголами і стали частиною дикого поля, цю місцевість у своїх зведеннях татари називали чугою (чуга – чоґа – “суконний одяг”, “вузький каптан з короткими рукавами”, звідки походила назва воїнів, які носили легкий панцир, або коні яких були одягнуті у шкіряні лати (за В. Радловим, А. Яреценком)). У 1639 р. засновується Чугуєвська фортеця, що мала стратегічне захисне значення для Московської держави протягом довгого часу. І.Ю. Рєпін народився і провів свою молодість у Чугуєві. Які історичні і мистецькі події вибрали б Ви для характеристики цього міста.
3. Відомий Верхньосалтівський некрополь (відкритий у 1946 р.), археологи досліджують салтівську культуру, давнє походження мають селища Старий Салтів та Верхній Салтів. Салтів – прикордонна сторожа половчан (“салт” – “легко озброєний вершник без поклажі” (за В. Радловим), Sk’ocze’konik – вершник (за О. Брюкнером)). Народна етимологія пов’язує Салтів з давньоруським “салтань” (турецько-арабське запозичення, що означає «володар, владика,

- цар»), від якого утворився присвійний прикметник «сальтановъ» і спрощена форма «салтів».
- Спробуйте пояснити з культурологічної точки зору, яка версія є більш ймовірною і доказовою?
3. Л. Ушкалов порівнює персонажів 10-ї пісні «Саду божественних пісень» Г. Сковороди «Всякому городу нрав и права» і переспів оди П, 16 Горація («До Помпея Гросфа»). Яка роль, на Вашу думку, художнього перекладу античних авторів і античної спадщини у творчості Г. Сковороди? Які Вам відомі художні переклади Горація, що мали місце на Україні у XVIII-XIX століттях, і чому у П. Гулак-Артемовського Горацій стає «Гараськом»?
  4. В чому полягає теорія «сродної» праці Г.С. Сковороди? Проаналізуйте на прикладі «Всякому городу нрав и права», як виконання «несродної» ролі породжує зло. Звідки походять барокові метафори «актор – роль – театр», що мають позначати людську долю?
  5. О.О. Потебня виділяє у слові мовлення зовнішню форму, зміст і внутрішню форму – «спосіб, яким висловлюється зміст», мова не є пасивною формою думки, а виступає засобом її формування. Чим філософський погляд О.О. Потебні споріднений з ідеями В. Гумбольдта, а чим відрізняється від них?
  6. Міфологічне мислення, на думку О. Потебні, притаманне «людям усіх часів, що перебувають на певному ступені розвитку думки», коли синкретично виступають суб'єктивне й об'єктивне, образ і предмет, внутрішнє і зовнішнє. Порівняйте цю думку О. Потебні з сучасними поглядами на міфологічне мислення (К. Леві-Строс, М. Еліаде тощо).
  7. К XVII столітті при колонізації Дикого поля першими з'являються монастирські осередки, а потім постійне населення (1624 р. – перша звітка про Святогорський монастир, 1652 р. – засновується монастир в Острогозьку, 1654 р. – ченцями Лебединського українського монастиря було засновано Охтирський Троїцький монастир). Поясніть в чому полягало культурне значення монастирів для розвитку Слобідської України.
  8. Від заснування Харків був пов'язаний із торгівельними і військовими шляхами руху. З початку це торгівельний шлях від Києва і Москви через Путивль на Дон до Торських соляних озер, Муравським і Ізюмським торгівельно-військовими шляхами кримських татар. В середині XIX ст. зовнішня домінанта руху входить з півночі – будується шосе Москва – Харків, пов'язуючи одночасно між собою і ремісничі слободи. З другої половини XIX ст. основним стає залізничний рух, біля залізниці концентрується промисловість, робітничі селища (північно-західний і північно-східний напрями від центру). Яким чином транспортний рух впливав на культурну динаміку?
  9. У Харківському університеті у передвоєнні часи (університет відновлений у 1933 р.) працювали такі видатні вчені, як астроном М.П. Барабашов, літературознавець О.І. Білецький, біохіміки І.М. Буланкін, А.В. Нагорний, мовознавець Л.А.Булаховський, фізики О.Ю. Ахієзер, А.К. Вальтер, Л.Д. Ландау, О.О.Слущкий, математик Д.М. Синцов та ін. Що Ви знаєте про наукову діяльність цих вчених? Чи виправдана була ліквідація університетів України у 1920 р. «як найбільш консервативних носіїв застарілих форм вищої освіти»? Яке культурне значення університетів у сучасному світі?
  10. У XVI – XVIII ст. формується колористика українського одягу – світло-білий основний доповнюється яскравими барвами плахт, запасок, поясів, головних уборів... Дуже поширеними були сірий, брунатний, червоний, чорний, синій, для козацького одягу був малиновий колір. У XVI – XVIII ст. найбільш докладні описи одягу були залишені Е. Ласотом, Г. Бопланом, Павлом Алеппським, А.І. Гільденштефтом. Як Ви вважаєте, чи можна назвати модою панування тих чи інших тенденцій у народному одягу? Наведіть приклади впливу масової культури на народний побут Слобідської України у XX ст.
  11. За даними Харківського обласного управління статистики обсяг зовнішнього торгівельного обороту (товарів, робіт, послуг) Харківської області за 1999 рік склав 1124,9 млн. дол., що на 15,4% менше, ніж у 1998 р. (експортні поставки зменшились на 13%, а імпорт зменшився на 16,3%). Які шляхи, на Вашу думку, можуть бути для посилення для культурного і економічного розвитку Слобідського регіону?
  12. Що таке культурна інновація? Наведіть приклади інновацій стосовно Слобідської України.

13. Що Ви розумієте під терміном “інформаційне суспільство”? Які ознаки інформаційного суспільства ми можемо виділи, аналізуючи різні сфери (технічну, економічну, соціальну, політичну, мистецьку) життя великих міст - Харкова, Сум, менших населених пунктів?
14. Амвросій Метлинський відомий не тільки своїми поетичними творами, але і працями з філософії культури і літератури, в яких поєднував філософію Гегеля з романтизмом (завдання мистецтво – витворення ідеалу краси, людина стоїть на межі двох світів “матеріального та духовного”, слово – це єдність цих світів (звуку і думки), поезія виховує людство). Яким чином філософські думки А. Метлинського вплинули на його творчість?
15. Які риси об’єднують харківських романтиків і європейських?
16. Перший ректор Харківського університеті І.С. Рижський (1761-1811 рр.) писав: “успіхи слова завжди бувають в однаковій мірі пов’язані з успіхами народної освіти, і сумнівно, щоб Академії словесності існували де-небудь перш за Академію наук”. І.С. Рижський був прихильником “основательного любомудрія” (просвітницького раціоналізму). Проаналізуйте наведені цитати: як поєднувалося просвітництво і класицизм на Слобожанщині?
17. Дослідники вважають, що український мистецький авангард 20 початку 30-х років узагалі неможливо зрозуміти без п’єс М. Куліша та вистав Л. Курбаса. М. Куліш був президентом ВАПЛІТЕ. Чому, на Вашу думку, найістотнішою рисою Кулішевого таланту є трагедійність? Як можна охарактеризувати жанр трагіфарсу у різних видах мистецтва?
18. П. Тичина у мініатюрі “Іспит” змальовує пореволюційний час – “якісь цибаті чужоземці покурювали крізь пенсне”, цікавились, чи є у цій країні культура. “А навколо – злидні – як гудина, як гіч! А навколо земля столочена, руда... Тут ходив Сковорода...”. Прокоментуйте цей контраст світоглядів і позицію поета. Що Ви розумієте під культурою, антикультурою, безкультурністю?
19. К. Ясперс (1883-1969) віднаходить смисл історії у єдності людства, що має зберегти і примножити сформовані століттями традиції, утворення загальнолюдських цінностей. Єдність людства забезпечить гуманізацію людини, віднайдення нею вищих цінностей. Яке значення утилітарні і духовні цінності мали на різних етапах розвитку культури Слобожанщини?
20. Коли і чому, на Вашу думку, виникли глобальні проблеми, які можуть бути критерії глобальності? У чому небезпека тоталітаризму?
21. Чи розрізняєте Ви поняття цивілізація і культура? Якщо так, то якою типології цивілізацій Ви притримуєтесь? Як можна класифікувати сучасну Слобожанщину? Аргументуйте свою думку, враховуючи висновок А. Тойнбі, що “причина генезису цивілізації не в окремому факторі, а в комбінації кількох”.

Основні теми курсу, що потребують самостійного доопрацювання:

1. Інтерпретація української традиції на Слобожанщині. Козацький і селянський тип українського національного характеру.
  2. Роль слобожанського регіону у розвитку освіти XVII – XVIII століть. Харківський колегіум.
  3. Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України.
  4. Філософія вітчизняного просвітництва і Харківська університетська філософська школа. Становлення науки.
  5. Культура Слобідської України у добу тоталітаризму. Основні доміанти культурного життя сучасної Слобідської України.
- Завдання для контрольних робіт**
26. Топологія і архітектоніка української і слобожанської культури.
  27. Особливості української ментальності.
  28. Християнство як домінанта української ментальності.
  29. Освіта як соціальний інститут: роль Києво-Могилянської академії і Харківського колегіуму.
  30. Г. Сковорода і традиції Слобожанщини.
  31. Алгоритика. Емблематика. Символізм. До постановки проблеми несвідомого.
  32. Аналіз проблеми щастя і питання смислу людського життя у Г. Сковороди.

33. Наступники і продовжувачі ідей Г. Сковороди.
34. Слобожанська ментальність.
35. Ідеї Просвітництва на Слобожанщині.
36. Харківський університет як центр філософської думки Слобідської України.
37. Харків як центр наукового і освітнього життя України.
38. Розвиток наукових товариств на Слобожанщині. наука як соціальний інститут.
39. Харківська лінгвістична школа і О. О. Потебня.
40. Традиційна, індустріальна та інформаційна культури на Слобожанщині.
41. Роль творчої і наукової інтелігенції у культурі Слобожанщини.
42. Українське Відродження 20-30 – х років на Слобожанщині: проблеми й труднощі.
43. Авангард і конструктивізм на Слобожанщині.
44. Ідея прогресу й кризи культури у розвитку Слобожанщини ХХ ст.
45. Глобальні проблеми й екологічний підхід: регіональний контекст.
46. Тоталітаризм і демократія: проблема прав людини.
47. Ціннісні орієнтації сучасного слобожанина.
48. Становлення громадянського суспільства на Слобожанщині.
49. Сучасний стан культури Слобожанщини і питання прогностики.
50. Взаємодія цивілізацій: співіснування різних світоглядних парадигм.

Індивідуальне завдання

Тематика контрольних робіт:

1. Типологія національного характеру і етнопсихологія.
2. Козацтво: особливості трансформації європейської лицарської ідеї.
3. Топологія і архітектоніка української і слобожанської культури.
4. Міф, філософія, наука. Сучасне міфотворення.
5. Особливості української ментальності.
6. Християнство як домінанта української ментальності.
7. Язичництво і народна культура: особливості функціонування у Новий час.
8. Філософські шукання доби реформації і бароко.
9. Освіта як соціальний інститут: роль Києво-Могилянської академії і Харківського колегіуму.
10. Структуралістські концепції соціуму.
11. Г. Сковорода і традиції Слобожанщини.
12. Проблема людини у Г. Сковороди.
13. Символ у філософії Г. Сковороди.
14. Алегорика. Емблематика. Символізм. До постановки проблеми несвідомого.
15. Аналіз проблеми щастя і питання смислу людського життя у Г. Сковороди.
16. Наступники і продовжувачі ідей Г. Сковороди.
17. Слобожанська ментальність.
18. Людина, етнос, нація, світ. Індивідуальне і універсальне.
19. Ідеї Просвітництва на Слобожанщині.
20. Діяльність В. Н. Каразіна.
21. Харківський університет як центр філософської думки Слобідської України.
22. Й. Б. Шад. Учні й наступники Й. Б. Шада.
23. Наука як різновид духовної діяльності. Розсудок – розум – інтелект.
24. Харків як центр наукового і освітнього життя України.
25. Українське дворянство й масонські організації на Слобожанщині.
26. Дослідження історії мистецтв та естетики у Харківському університеті.
27. Розвиток наукових товариств на Слобожанщині. наука як соціальний інститут.

28. Харківська лінгвістична школа і О. О. Потебня.
29. Психолінгвістична теорія в філософії О. Потебні.
30. Народ і мова у філософії О. Потебні.
31. Ідея національності і національна самосвідомість.
32. Становлення науки і процеси урбанізації.
33. Традиційна, індустріальна та інформаційна культури на Слобожанщині.
34. Явище тоталітаризму у ХХ ст.: причини й наслідки.
35. Роль творчої і наукової інтелігенції у культурі Слобожанщини.
36. Українське Відродження 1920 – 1930 – х років на Слобожанщині: проблеми й труднощі.
37. Авангард і конструктивізм на Слобожанщині.
38. Масова та елітарна культура: проблема різноманіття й уніфікації.
39. Ідея прогресу й кризи культури у розвитку Слобожанщини ХХ ст.
40. Сцієнтистський оптимізм і проблема технократизації суспільного життя.
41. НТР на Слобожанщині і філософські аспекти науки і техніки.
42. Глобальні проблеми й екологічний підхід: регіональний контекст.
43. Тоталітаризм і демократія: проблема прав людини.
44. Ціннісні орієнтації сучасного слобожанина.
45. Легітимність влади і дисидентський рух.
46. Становлення громадянського суспільства на Слобожанщині.
47. Коеволюція природи і людини – нова екологічна парадигма.
48. Політична культура суспільства й особистості: значення діалогу.
49. Сучасний стан культури Слобожанщини і питання прогностики.
50. Взаємодія цивілізацій: співіснування різних світоглядних парадигм.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Дворівнева система оцінювання(Залік)

Поточне тестування та самостійна робота											Підсумковий семестровий контроль (дворівнева система оцінювання)
Розділ 1							Розділ 2			Розділ 3	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	I3	40
2	2	2	2	2	12	12	2	2	2	20	

T1, T2...T10 – теми розділів

Для розділу 1 мінімальна кількість балів для зарахування 15 балів, для 2 розділу – 3 бали та I3 12 балів

Умови допуску студента до підсумкового семестрового контролю (залік): участь у семінарських заняттях та опрацювання не менше $\frac{3}{4}$ тем курсу, 1 контроль (тести) та контрольна робота (I3)

Критерії оцінювання:

– "відмінно" – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– "добре" – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

– "задовільно" – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

– "незадовільно" – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	Чотирирівнева шкала оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

Система оцінювання та критерії успішності з курсу «Мистецтво Слобожанщини»

№	Форми навчальної діяльності	Кількість балів	Термін
Розділ 1 Культурне минуле Слобожанщини			
1.	Відвідування лекцій	4	постійно
2.	Участь в семінарських заняттях та колоквиумах	10	постійно
3.	Конспекти лекцій та 3 першоджерел	10	до 10.03
4.	Тестова контрольна робота	10	до 20.03.
	Всього	34	
Розділ 2 Сучасне мистецтво Слобожанщини (XX – XXI ст.)			
1.	Відвідування лекцій	1	постійно
2.	Участь в семінарських заняттях та колоквиумах	5	постійно
	Всього	6	
ІЗ			
	Контрольна робота	20	до 15.04.
	<i>Підсумковий контроль – дворівнева система оцінювання (залік)</i>	40	20-30.04
	Всього	100	

Додаткові бали (бонуси):		
Участь у конференціях, круглих столах, університетському етапі предметних олімпіад	5	
Виступ на конференції за наявності друкованої програми	5	
Публікація тез доповіді або наукової статті	5	
Участь у республіканському етапі предметних олімпіад	10	

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ.

РОЗДІЛ 1.

1. Відвідування лекцій: (розділ 1-2)

5 балів: студент відвідав 90 - 100 % лекційних занять;

4 бали: студент відвідав 66 - 89 % лекційних занять;

3 бали: студент відвідав 41 – 65 % лекційних занять;

2 бали: студент відвідав 21 - 40% лекційних занять;

1 бал: студент відвідав 1- 20 % лекційних занять;

0 балів: студент не відвідував лекційні заняття

2. Конспект матеріалів лекцій – це власноручно написаний текст, в якому у стислому і системному вигляді викладений основний теоретичний матеріал у формі основних понять і положень, що структурно й логічно пов'язані між собою. Його ведення сприяє системному і глибокому засвоєнню навчального матеріалу, дозволяє простежити структурні зв'язки між різними поняттями, положеннями, концепціями, проблемами теоріями тощо. Кожний студент повинен мати конспект на лекціях та семінарських заняттях.

5 балів:

- студент в повному обсязі опрацював та записав всі питання лекцій;
- конспект містить послідовне та системне викладення питань лекцій;
- в конспекті висвітлено основний зміст питання, чітко виокремленні основні положення, визначення, тези;
- конспект написано грамотно та охайно.

4 бали:

- студент опрацював та записав 70-90 % питань лекцій;
- конспект містить не завжди послідовне та системне викладення питань лекцій;
- в конспекті висвітлено основний зміст питання, виокремленні певні основні положення, визначення, тези;
- конспект написано грамотно та не завжди охайно.

3 бали:

- студент опрацював та записав 50-69 % питань лекцій;
- конспект містить не завжди системне викладення питань лекцій;
- в конспекті висвітлено в цілому зміст питання, виокремленні деякі основні положення, визначення, тези;
- конспект написано не завжди грамотно та охайно.

2 бали:

- студент опрацював та записав 20-49 % питань лекцій;
- конспект містить фрагментарне викладення питань лекцій;
- в конспекті висвітлено в цілому зміст питання, виокремленні поодинокі основні положення, визначення, тези;
- конспект написано з помилками та не завжди охайно.

1 бал:

- студент опрацював та записав 1-19 % питань лекцій;
- конспект містить фрагментарне викладення питань лекцій;
- в конспекті висвітлено в деякій мірі зміст питання, відсутні виокремлення основних положень, визначень, тез;

- конспект написано зі значною кількістю помилок та не завжди охайно. **0 балів:** конспект відсутній
- 3 Конспект першоджерел** – це стислий письмовий виклад найбільш істотного в змісті першоджерела, тобто добір найважливіших і найхарактерніших теоретичних положень і фактів. Конспектування першоджерел сприяє усвідомленому та глибокому засвоєнню навчального матеріалу, дозволяє розширити діапазон знань студентів, всебічно висвітити обрані проблеми. Кожен студент повинен законспектувати рекомендовані першоджерела.
- 5 балів:**
  - студент самостійно опрацював всю необхідну рекомендовану літературу;
  - в конспекті точно та правильно передані думки автора у вигляді тез, короткого викладу своїми словами або цитат, цитати оформлені к відповідності до вимог; - конспект написано грамотно та охайно.
- 4 бали:**
  - студент самостійно опрацював більшу частину рекомендованої літератури;
  - в конспекті точно та правильно передані думки автора у вигляді тез, короткого викладу своїми словами або цитат, оформлення цитат має поодинокі помилки; - конспект написано грамотно та не завжди охайно.
- 3 бали:**
  - студент самостійно опрацював половину рекомендованої літератури;
  - в конспекті в цілому правильно передані думки автора у вигляді тез, короткого викладу своїми словами або цитат, оформлення цитат має певні помилки; - конспект написано не завжди грамотно та охайно.
- 2 бали:**
  - студент самостійно опрацював меншу частину рекомендованої літератури;
  - в конспекті приблизно передані думки автора у вигляді тез, короткого викладу своїми словами або цитат, оформлення цитат має суттєві помилки; - конспект написано з помилками та не завжди охайно.
- 1 бал:**
  - студент самостійно опрацював поодинокі праці з рекомендованої літератури;
  - в конспекті приблизно передані думки автора у вигляді короткого викладу своїми словами, відсутнє оформлення цитат;
  - конспект написано зі значною кількістю помилок та не завжди охайно.
- 1 балів:** конспект відсутній

РОЗДІЛ 2.

2 Відвідування семінарських занять:

5 балів: студент відвідав 90 - 100 % семінарських занять;

4 бали: студент відвідав 66 - 89 % семінарських занять;

3 бали: студент відвідав 41 – 65 % семінарських занять;

2 бали: студент відвідав 21 - 40% семінарських занять;

1 бал: студент відвідав 1- 20 % семінарських занять;

0 балів: студент не відвідував семінарські заняття

2. Виступ з доповіддю:

5 балів:

- виступ студента побудовано послідовно, системно, логічно;
- питання висвітлено всебічно та з урахуванням різних точок зору;
- під час виступів студент виявив глибоке знання змісту питання, вільно оперування мистецтвознавчими термінами;
- відповіді повністю репрезентують додаткові питання, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу; **4 бали:**
- виступ студента побудовано в цілому послідовно та логічно;
- питання висвітлено всебічно та у співставленні з основними точками зору;
- під час виступів студент виявив в цілому знання змісту питання, вільне оперування культурологічними термінами;
- відповіді достатньо репрезентують додаткові питання, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу; **3 бали:**
- виступ студента побудовано в цілому послідовно;
- питання достатньо висвітлено та у співставленні з окремими точками зору;

- під час виступів студент виявив певне знання змісту питання, оперування культурологічними термінами;
- відповіді на додаткові питання не є повними, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не завжди точні, мають похибки; **2 бали:**
- виступ студента побудовано не завжди послідовно;
- питання достатньо висвітлено, проте відсутнє співставлення різних точками зору;
- під час виступів студент виявив фрагментарне знання змісту питання, оперування культурологічними термінами викликало труднощі;
- відповіді на додаткові питання потребують уточнення, конкретизації, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні; **1 бал:**
- виступ студента побудовано здебільшого стихійно;
- питання недостатньо висвітлено, відсутнє співставлення різних точками зору;
- під час виступів студент виявив роздуми про зміст питання, оперування мистецтвознавчими термінами викликало значні труднощі;
- відповіді розпливчаті та виходять за межі додаткових питань, посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;

0 балів: студент не підготував та не виступив з доповідями.

3. Участь в семінарських заняттях:

5 балів:

- студент прийняв участь в 90-100% семінарських занять;
- доповнення до відповідей колег були постійними та мали суттєвий характер;
- задані студентом питання продемонстрували системне знання матеріалу та сприяли більш глибокому висвітленню певного питання;
- в процесі обговорення проблем культури Слобідської України студент продемонстрував впевнене знання та вміння використовувати фахову термінологію.

4 бали:

- студент прийняв участь в 66 - 89 % семінарських занять;
- доповнення до відповідей колег були періодичними та мали суттєвий характер;
- задані студентом питання продемонстрували достатнє знання матеріалу та сприяли в цілому висвітленню певного питання;
- в процесі обговорення проблем культури Слобідської України студент продемонстрував достатнє знання та вміння використовувати фахову термінологію.

3 бали:

- студент прийняв участь в 41 - 65 % семінарських занять;
- доповнення до відповідей колег були поодинокі та не завжди мали суттєвий характер;
- задані студентом питання продемонстрували певне знання матеріалу та не завжди сприяли висвітленню певного питання;
- в процесі обговорення проблем культури Слобідської України студент продемонстрував певне знання та вміння використовувати фахову термінологію.

2 бали:

- студент прийняв участь в 21 - 40 % семінарських занять;
- доповнення до відповідей колег були поодинокі та не мали суттєвого характеру;
- задані студентом питання продемонстрували окремі знання матеріалу та не завжди сприяли висвітленню певного питання;
- в процесі обговорення проблем культури Слобідської України студент продемонстрував деякі знання та вміння використовувати фахову термінологію.

1 бал:

- студент прийняв участь в 5 - 20 % семінарських занять;
- доповнення до відповідей колег були поодинокі та не завжди мали безпосереднє відношення до питання, що обговорювалося;
- задані студентом питання продемонстрували уявлення про матеріал, що вивчається, та не сприяли висвітленню певного питання;
- в процесі обговорення культури Слобідської України проблем студент продемонстрував окремі знання та вміння використовувати фахову термінологію.

0 балів: студент не приймав участь в семінарських заняттях

ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.

Студент має виконати контрольну роботу з мистецтва Слобідської України, яка передбачена навчальним планом підготовки фахівців. Орієнтована тематика контрольних робіт подана в НМК. Контрольна робота має складатися з вступу, основної частини та висновків та містити список використаної літератури.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ:**20 – 17 балів:**

- студент всебічно обґрунтував актуальність теми роботи, чітко визначив мету та задачі, методологічну базу;
- студент продемонстрував глибоке знання змісту обраної теми, вільне оперування культурологічними категоріями, провів глибокий культурологічний аналіз відповідних питань;
- глибоко і всебічно висвітлені знання з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та відповідної літератури;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань;
- текст роботи викладено лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків;
- роботу написано грамотно, оформлено відповідно до вимог та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

16– 13 балів:

- студент достатньо обґрунтував актуальність теми роботи, чітко визначив мету та задачі, методологічну базу;

студент продемонстрував знання змісту обраної теми, оперування культурологічними категоріями, провів культурологічний аналіз відповідних питань;

- в цілому висвітлені знання з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та відповідної літератури, проте допущені незначні помилки та окремі неточності у формулюваннях;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності;
- текст роботи викладено послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані;
- роботу написано грамотно з використанням мистецтвознавчої фахової лексики, оформлено в цілому відповідно до вимог.

12– 9 балів:

- студент надав певне обґрунтування актуальності теми роботи, визначив мету та задачі, методологічну базу;
- студент продемонстрував певне знання змісту обраної теми, виклавши основні її положення;
- висвітлені знання з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними;
- здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- текст роботи викладено недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- робота, в цілому, написана грамотно, проте допущені помилки щодо її оформлення.

8– 5 балів:

- актуальність теми недостатньо висвітлено, мета та задачі не мають чітких формулювань;
- студент продемонстрував роздуми з обраної теми, відсутність знань основних культурологічних категорій;
- текст роботи містить певні уявлення з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та відповідної літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо обраної проблематики;
- текст роботи викладено фрагментарно, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- роботу написано з помилками та значними порушеннями щодо її оформлення.

4– 1 бал:

- студент надав спробу обґрунтування актуальності теми роботи, мета та задачі дослідження не визначені;
- студент продемонстрував відсутність знань з обраної проблеми;
- робота містить певні уявлення з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо обраної проблематики;
- текст роботи викладено фрагментарно, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- роботу написано з багатьма помилками та значними порушеннями щодо її оформлення. **0 балів:** робота відсутня

Студент допускається до підсумкового семестрового контролю, якщо він набере за результатами поточного контролю не менше 35 балів.

Підсумкова залікова робота складається з двох питань, які мають на меті перевірити рівень знань студентів з дисципліни «Культура Слобідської України».

Відповіді студента на кожне питання максимально оцінюється 20 балами.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

20 – 16 балів:

студент продемонстрував глибоке знання змісту залікового питання, вільне оперування культурологічними категоріями, провів глибокий культурологічний аналіз означеної проблеми;

- глибоко і всебічно висвітлені знання з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- відповідь повністю репрезентує певну культурологічну проблему, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань;
- відповідь побудована лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків;
- відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми, критичний їх аналіз;
- відповідь написана грамотно та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок.

15– 12 балів:

- студент продемонстрував знання змісту залікового питання, оперування основними культурологічними категоріями, аргументовано виклав означену проблему;
- в цілому висвітлено знання з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури, проте допущені незначні помилки та окремі неточності у формулюваннях;
- відповідь репрезентує певну культурологічну проблему, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу не є достатніми;
- здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності;
- відповідь побудована лаконічно та послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані;
- відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми; - відповідь написана грамотно з використанням культурологічної фахової лексики.

11– 8 балів:

- студент продемонстрував певне знання змісту питання, виклавши основні положення означеної проблеми;
- висвітлені знання з культури Слобожанщини, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними;
- відповідь побудована навколо певної культурологічної проблеми, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні;
- здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- відповідь є недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні; - відповідь, в цілому, написана грамотно. **7– 5 балів:**
- студент продемонстрував роздуми з залікового питання, відсутність знань основних культурологічних категорій;
- відповідь містить певні уявлення з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики;
- відповідь є фрагментарною, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні;
- відповідь написана з помилками.

4– 1 балів:

- студент продемонстрував відсутність знань з екзаменаційного питання;
- відповідь містить певні уявлення з культури Слобідської України, основних положень теоретичних першоджерел, візуальних матеріалів та рекомендованої літератури;
- посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні;
- відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, відсутні логіка викладу матеріалу та власні висновки; - відповідь написана з багатьма помилками.

0 балів: відповідь відсутня

КОМПЛЕКТИ КОНТРОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ З НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ БІЛЕТИ АБО КОМПЛЕКТ КОНТРОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Контрольні питання з курсу «Мистецтво Слобожанщини» для письмового заліку (дворівневої системи оцінювання)

1. Слобожанщина в архаїчний період.
2. Міфологічний світогляд й міфічна картина світу: іранські, тюркські і слов'янські елементи.
3. Хазари і половці: загальна характеристика кочівницької культури.
4. Система природа – архаїчне суспільство: етапи взаємодії. Нестабільність у культурі.
5. Монгольське завоювання й його наслідки на Слобожанщині.
6. Місце Слобідської України у світовому культурному універсумі.
7. Поняття етнос – народність – народ – нація.
8. Колонізація Дикого поля.
9. Козацька автономія і роль козацтва у становленні культури Слобожанщини.
10. Український національний характер: типологія.
11. Збереження і модифікація української традиції на Слобожанщині.
12. Слобожанський регіон у освітньому просторі XVII – XIX століть.
13. Християнство як чинник культурного життя Слобожанщини XVII – XVIII ст.
14. Харківський колегіум.
15. Філософія Г. Сковороди у духовній культурі України.
16. Загальна характеристика філософської спадщини Г. Сковороди.
17. Концепція «сродної праці» Г. Сковороди.
18. Проблема людини у філософії Г. Сковороди.
19. Європейське й українське бароко.
20. Особливості бароко на Слобожанщині.
21. Народна культура і творчість Г. Сковороди.
22. Слобожанська архітектура й живопис XVII – XVIII ст.
23. Ідеали бароко і козацтво.
24. Національна традиція і національна самосвідомість.
25. Метафора барокового дому й саду.
26. Риси слобожанського міфопоетичного світогляду.
27. Просвітництво: європейський і слобожанський виміри.
28. Заснування Харківського університету.
29. Взаємодія Просвітництва й класицизму на Слобожанщині.
30. Викладання філософії у Харківському університеті.
31. Ідеї розуму і розвиток наук на Слобожанщині.
32. Харківська школа романтиків і європейський романтизм.
33. Романтизм, руссоїзм і увага до народної культури.
34. Коло І. Срезневського.
35. Основна проблематика і значення Харківської школи романтиків.
36. Розвиток культури Слобожанщини другої половини XIX – початку XX ст.: основні тенденції.
37. Історико - філологічне товариство та його діяльність (О. О. Потебня, М. Ф. Сумцов).

-

38. Філософія мови і погляди на народ О. Потебні.

39. Взаємодія російської та української культури на Слобожанщині.
40. Архітектура й образотворче мистецтво мистецтво XIX – початку XX на Слобожанщині.
41. Харківська школа малювання та живопису М. Раєвської-Іванової та провінціальні художні школи.
42. Український модерн.
43. Українське культурне Відродження 1920-х років на Слобожанщині: загальна характеристика.
44. Українізація й спроба автономії в «національному комунізмі». М. Хвильовий.
45. Індустріалізація, урбанізація і теорія боротьби 2-х культур.
46. Літторганізації і літературна дискусія 1925-1928 рр. Позиція М. Хвильового.
47. Науковий розвиток на Слобожанщині.
48. Авангардизм, конструктивізм, футуризм на Слобожанщині.
49. «Розстріляне Відродження».
50. Творча і наукова інтелігенція в 20 – 80 роки XX ст. на Слобожанщині: основні постаті.
51. Друга світова війна на Харківщині.
52. Тоталітарні практики і тенденція уніфікації у мистецтві.
53. Загальна характеристика культури Слобожанщини 1950-1980-х років.
54. Українські «шестидесятники» на Слобожанщині.
55. Поняття культури і цивілізації. Західна і східна цивілізації у культурі Слобожанщини.
56. Особливості конвергенції української, російської та європейських культур на Слобожанщині.
57. Екологія і глобалістика в сучасному житті Слобідської України.
58. Особливості ментальності і ціннісних орієнтацій сучасного слобожанина.
59. Соціальні утопії і правова політика держави: гуманізація і захист прав людини.
60. Становлення громадянського суспільства на Слобожанщині. Ідея прогресу і перспективи розвитку культури Слобідської України.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЩОДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ, КУРСОВИХ, ДИПЛОМНИХ РОБІТ, РЕФЕРАТІВ ТОЩО

Методичні вказівки до написання кваліфікаційних робіт/дипломних/

Теми дипломних робіт

1. Харківський колегіум як центр освіти.
2. Християнство й язичництво в народній культурі Слобожанщини.
3. Бароко на Україні і на Слобожанщині.
4. Г. Сковорода і Слобожанщина.
5. Символ і алегорія у філософії Г. Сковороди.
6. Харківська школа романтиків.
7. Харківська університетська філософська школа.
8. Харківська лінгвістична школа і О. Потебня.
9. Ментальність – регіональні прояви українсько-російського прикордоння.
10. Харківський університет як центр наукової і філософської думки Слобожанщини.
11. Слобожанське мистецтво другої половини XIX – початку XX: культурологічний вимір.
12. Українське культурне Відродження 20-х років на Слобожанщині. М. Хвильовий.
13. Конструктивізм, авангардизм і футуризм на Слобожанщині.
14. Наука і техніка в культурному житті Слобідської України: роль інтелігенції.
15. Особливості ментальності і ціннісні орієнтації сучасного слобожанина.

Методика написання та зміст дипломної роботи

Дипломна робота представляє собою випускню кваліфікаційну роботу наукового змісту, яка має внутрішню єдність та відображає хід та результати розробки вибраної теми. Вона повинна відповідати сучасному рівню розвитку науки, а її тема – бути актуальною. Дипломна робота подається в такому

вигляді, який дозволяє судити, наскільки повно відображені та обґрунтовані положення, висновки та результати, їх новизна та значущість. Сукупність отриманих в такій роботі результатів повинна свідчити про наявність у її автора початкових навичок наукової діяльності в вибраній галузі професійної діяльності. Написання дипломної роботи включає наступні етапи:

- ознайомлення з основними вимогами написання дипломної роботи;
- вибір та закріплення теми дипломної роботи;
- складання плану та узгодження його з керівником дипломної роботи;
- підбір та вивчення літературних джерел;
- написання та оформлення дипломної роботи; • підготовка дипломної роботи до захисту;
- захист дипломної роботи.

Дипломна робота повинна бути самостійною працею, в якій на основі виконаних досліджень сформульовано та обґрунтовано наукові положення, сукупність яких можна класифікувати як нову ідею або теоретичне обґрунтування проблеми.

Виконання дипломної роботи повинно підтвердити вміння студента:

- генерувати та обґрунтовувати нові наукові ідеї, розраховані на близьку або далеку перспективу, самостійно проводити дослідження;
- використовувати набуті в процесі навчання теоретичні знання, практичні навички для вирішення певної проблеми;
- аналізувати літературні, наукові джерела;
- узагальнювати матеріали та застосовувати сучасну методіку наукових досліджень при вирішенні визначеної проблеми;

У дипломній роботі необхідно логічно і аргументовано викладати зміст і результати досліджень, уникати загальних слів і бездоказових тверджень.

Дипломну роботу оцінюють не тільки за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми, а й за рівнем загальнометодичної підготовки, що передусім знаходить відображення в її композиції. Кожний автор обирає свій порядок подання наукових матеріалів, що забезпечує внутрішній логічний зв'язок у такому вигляді, який він вважає найкращим і найбільш переконливим для розкриття свого творчого задуму. Але при цьому дипломна робота повинна включати:

- *титульний аркуш;*
- *зміст;*
- *вступ;*
- *основну частину, яка складається з декількох розділів;*
- *висновки;*
- *список використаних джерел;*
- *додатки (при їх наявності).*

Вступ розкриває сутність і стан наукової проблеми та її значущість, підстави для розробки теми. Вступ – це формулювання проблеми дослідження, викладення необхідних вихідних даних про предмет розмови, задачу дослідження, авторська оцінка шляхів її рішення. На основі старого знання автор формулює нове, що визначає подальше сприйняття змісту тексту. Практично завжди потрібно відобразити в ньому наступні пункти: • визначення теми роботи;

- обґрунтування вибору теми, визначення її актуальності та значущості для науки;
- визначення меж дослідження (предмет, об'єкт, хронологічні рамки);
- визначення основних цілей роботи та другорядних задач;
- визначення теоретичних основ та базового методу дослідження.

Актуальність теми – обов'язкова вимога до будь-якої дипломної роботи. В актуальності висвітлюють головне – сутність проблемної ситуації, при цьому важливо показати, де пролягла межа між знанням і незнанням з предмета дослідження.

Мета і завдання дослідження. Формулюють мету роботи і завдання, які необхідно розв'язати задля її досягнення. Мета роботи звичайно тісно переплітається з назвою роботи і повинна чітко вказувати, що саме вирішується в дипломній роботі.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію та обирається для вивчення. *Предмет дослідження* міститься в межах об'єкту, предмет та об'єкт співвідносяться між собою як загальне та часткове.

Наукова новизна одержаних результатів. Обов'язково у вступі вказують нові наукові положення, запропоновані особисто автором.

Апробація результатів дослідження. Якщо студент приймав участь в наукових конференціях, симпозиумах, круглих столах, вказується назва заходу та його дата.

Публікації. При наявності друкованих публікацій треба вказати, в яких збірниках наукових праць, матеріалах конференцій були опубліковані положення дипломної роботи.

Основна частина присвячена розкриттю, деталізації, доказу, аргументації основних положень роботи, які були викладені у вступі тезисно. Висвітлюється процес дослідження, дається аналіз та узагальнення отриманих результатів, їх інтерпретація та пояснення. Ця частина дипломної роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Кожен розділ починають з нової сторінки. Наприкінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від незначущих подробиць.

Висновки – це підсумкове викладення основного, концептуального змісту роботи, стисле формулювання найважливіших наукових результатів, отриманих в дипломній роботі. Писемна наукова мова має й суто стилістичні особливості. Об'єктивність викладу – основна її стилістична риса. Обов'язковою вимогою об'єктивності викладу матеріалу є також вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки чи якогось виразу. У тексті цю умову можна реалізувати за допомогою спеціальних вставних слів і словосполучень (*за повідомленням..., за відомостями..., на думку..., за даними..., на нашу думку...*).

Діловий і конкретний характер опису явищ, які вивчаються, фактів і процесів майже повністю виключає емоційно забарвлені слова та вибуки. Стиль писемної наукової мови – це *безособовий монолог*. Виклад зазвичай ведеться від третьої особи, бо увага зосереджена на змісті та логічній послідовності повідомлення, а не на суб'єкті. Авторське «я» ніби відступає на другий план. Стало неписаним правилом в наукових працях замість «я» використовувати «ми» (*на нашу думку..., нами доведено..., наше бачення...*). Використовується також форма викладу від третьої особи (*автор вважає...*).

Якостями, які визначають культуру наукової мови, є *точність, ясність і стислість*. Багатослів'я або мовна надмірність найчастіше виявляється у вживанні зайвих слів. До мовної надмірності слід віднести й уживання без потреби чужомовних слів, які дублюють українські й тим самим не виправдано ускладнюють вислів. Інший різновид багатослів'я – тавтологія, тобто повторення одного і того ж іншими словами, і цього треба уникати при написанні дипломної роботи.

Оформлення дипломної роботи

Обсяг дипломної роботи повинен становити 70 – 80 сторінок тексту. У зазначений обсяг не входять додатки, список використаних джерел. Але всі сторінки зазначених елементів дипломної роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Набір тексту дипломної роботи та його роздрукування здійснюються за допомогою комп'ютера (найкраще в редакторі Word 6.0 або в пізніших версіях) з одного боку аркуша білого паперу формату А4 (210 x 297 мм) через півтора міжрядкових інтервали з використанням стандартного шрифту Times New Roman, розмір кегля 14. Для виділення окремих місць допускаються також курсив, напівжирний курсив і напівжирний шрифт. Бажано використовувати ксероксний папір.

Текст дипломної роботи необхідно друкувати на текстовому полі сторінки 170 x 257 мм, залишаючи відповідно поля таких розмірів: ліве – 35 мм, праве – 15 мм, верхнє – 15 мм, нижнє – 20 мм.

Абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усього тексту і дорівнювати 5 знакам (1,25 см). Друкарські помилки, описки і неточності, які виявилися в процесі написання дипломної роботи, можна виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці виправленого тексту машинописним або рукописним способом.

Текст основної частини дипломної роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин дипломної роботи: «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ 1», «РОЗДІЛ 2», «РОЗДІЛ 3», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами напівжирним шрифтом симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу напівжирним шрифтом. *Крапку в кінці заголовка не ставлять.* Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту звичайним шрифтом. У кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка. *Відстань між заголовком (за виключенням заголовка пункту) та*

текстом повинна дорівнювати 3 інтервалам. Кожну структурну частину дипломної роботи треба починати з нової сторінки.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів і т. д. подаються арабськими цифрами без знаку №. Першою сторінкою дипломної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок роботи. *На титульному аркуші номер сторінки не проставляють.* На наступних сторінках дипломної роботи номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Номер розділу проставляють після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад «1.2.3.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела. Оформлення списку використаних джерел

При написанні дипломної роботи необхідно давати посилання на джерела, на основі яких розробляються проблеми, завдання, питання. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій.

Посилання в тексті дипломної роботи на джерела слід позначати порядковим номером за переліком посилань, виділення двома квадратними дужками, наприклад: «...у працях [17]...»; «...у працях [1, 7, 23]...». Коли в тексті дипломної роботи необхідно зробити посилання на складову частину чи конкретні сторінки відповідного джерела, необхідно наводити посилання у квадратних дужках з обов'язковою вказівкою номеру сторінки. При цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, на яке дане посилання в дипломній роботі, наприклад: «...у монографії [11, стор. 203]...».

Задля підтвердження власних аргументів посилання на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет потребує точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. Загальні вимоги до цитування наступні:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. В цих випадках використовується вираз «так званий»;
- цитування повинне бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;
- кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;
- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точними у викладенні думок автора, коректними щодо оцінювання його позиції та давати відповідні посилання на джерело.
- цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім, бо це знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження компілятивної праці, а недостатнє знижує наукову цінність викладеного матеріалу.

Бібліографічний апарат у дипломній роботі – це ключ до використаних автором джерел. Крім того, він певною мірою відбиває наукову етику й культуру наукової праці. Саме з нього можна зробити висновок про ступінь ознайомлення студента з наявною літературою за досліджуваною проблемою.

Література подається в алфавітному порядку за прізвищами перших авторів. Відомості про джерела, які включені до списку, необхідно давати згідно з вимогами державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць і вихідних даних видавництва. Бібліографічний опис самостійних видань (книг, наукових монографій, брошур, довідкових видань, збірників документів, збірників статей, збірників статистичних матеріалів і т. ін.) супроводжується наступною інформацією (опис робиться мовою оригіналу):

- прізвище та ініціали автора (якщо такий є);
- повна назва книги (з підзаголовками, які можуть йти після коми, через крапки, через двокрапку, в дужках);
- після навкісної риски – дані про перекладача (якщо це переклад) чи про редактора (якщо книга написана групою авторів), дані про чисельність томів;
- після тире – назва міста, де видана книга;
- після двокрапки - назва видавництва;
- після коми - рік видання;
- кількісна характеристика (загальний обсяг сторінок).

При написанні дипломної роботи необхідно правильно оформлювати посилання.

Наприклад:

- посилання на одну з книг [34];
- посилання на декілька творів [4; 26; 31];
- посилання на багатотомне видання [7; т. 12];
- посилання на конкретну сторінку [16, стор. 23].

Додатки

Додатки оформляють як продовження дипломної роботи на наступних сторінках і кожний такий додаток повинен починатися з нової сторінки. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Є, І, Ї, О, Ч, Ї. Один додаток позначається як «Додаток А».